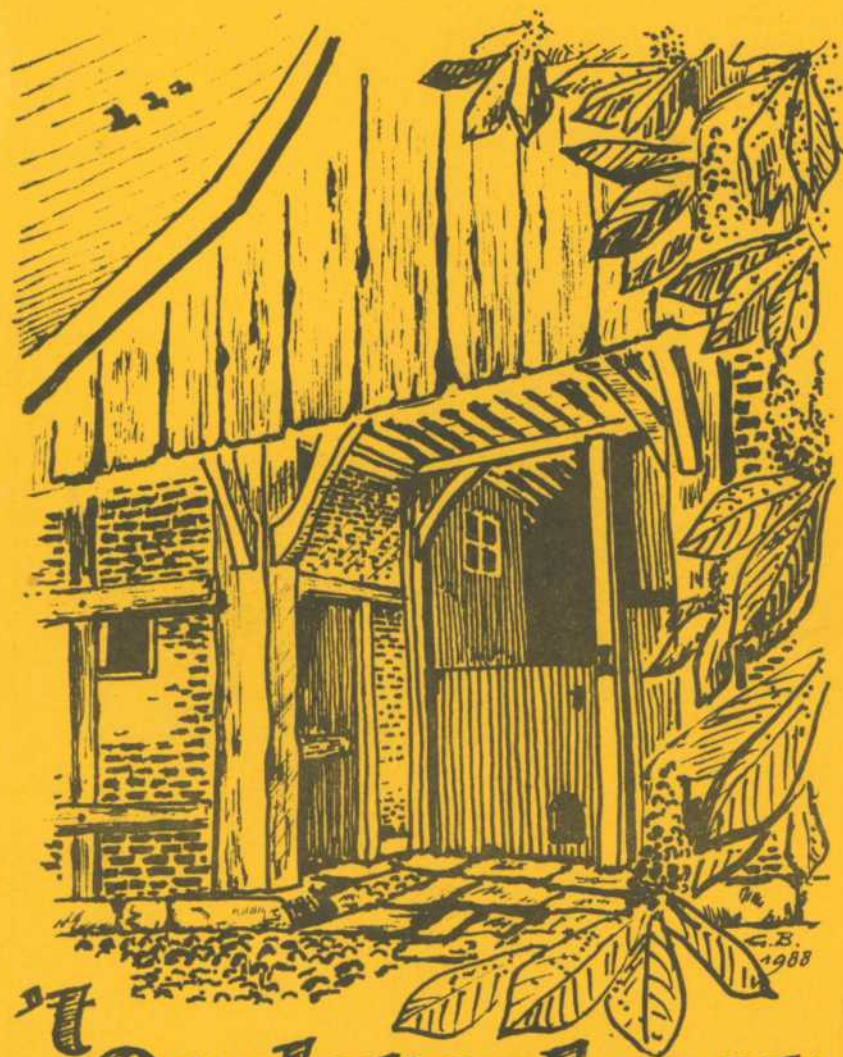

't Onderschoer

Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

10e jaargang 1988 nr. 3

ISSN 0920-864 X

t Onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal vóór de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele "niendeurn", welke aaneensloten tegen de uitneembare middenstijl: n stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis. Daarin bleef immers eens het 'broadspit' steken, dat een 'huun' of 'huunenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide. Als n stiepel verwijderd was konden de volgelden oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de Lappe' uit het Aamsveen het blauwe dämpke dat de zwarte dood veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'vlögeln' um n stiepel.

Door het hoondergat van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond Siep of Pollo kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf tenslotte kon veilig uitkijken 'oawer n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessem, zicht, strikhaakn, ploogstraampn en de peerdezellns'.

Menig boerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wich', dat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten. Het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtpunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit Onderschoer als symbool van het streven van de

Stichting Heemkunde Denekamp.

- * Idee voor Onderschoer als titel voor dit blad en tekst is van J.A.Veldhuis te Denekamp (1918-1979).
- * De omslagtekening is van Gerh.Broekhuis te Denekamp.

10e jaargang 1988 nr. 3**'t ONDERSCHOER**

't Onderschoer verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

OPLAGE

De oplage bedraagt 1000 stuks. Abonnementsprijs: f.15,- per jaar.

Losse nummers: f.5,- exclusief verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels in de regio.

KOPY

Kopy voor dit blad moet twee maanden voor verschijning ingeleverd worden bij de redactie, p/a Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp.

Publikaties blijven eigendom van de auteur. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redactie van dit blad.

REDACTIE

H.J.Asma, Willem Wegewartstr.1,
7591 TZ Denekamp; tel.(05413)
2434.

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Diepen-
goor 16, 7591 BW Denekamp.

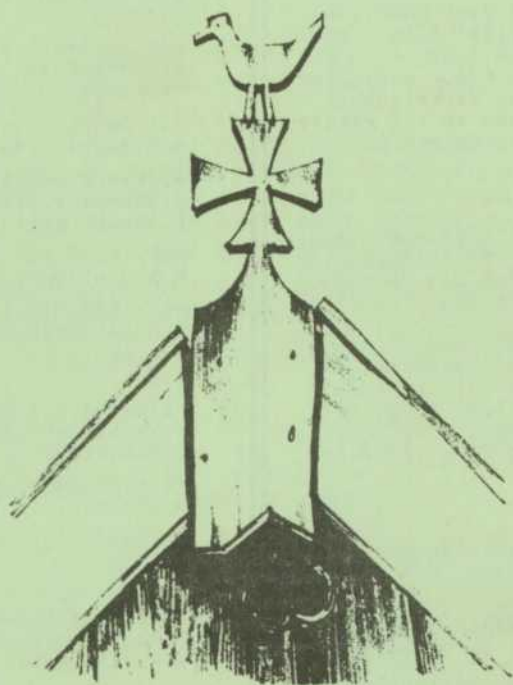
W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
7591 PT Denekamp, tel.(05413)
1453.

J.A.den Ouden, Clematisstr.26,
7591 XH Denekamp; tel.(05413)
2800.

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413) 2261;
(eindredacteur).

in dit nummer

- 1 n woord van de veurtn.
H.Boink.
- 3 niejs van 't Heemhoes.
- 11 voor u, door u.
H.Boink.
- 13 uit de krant van nu.
H.Asma.
- 15 een portret in brons voor
een heemkundige die veel
"portretten" schreef.
- 27 uit Denekamps kerkge-
schiedenis (XV).
- 31 wijkverpleegster op het
platteland. (XVII).
E.Bos-Hermelink.
- 33 het leven van de honingbij.
W.A.J.Nijhuis.
- 39 mei 1938: joodse vluchte-
lingen "ongewenste ele-
menten".
S.Wynia.
- 43 Deldense duivelsbanner
bezocht Denekamp. (1871).
D.Schlüter.
- 47 loze dreigementen.
F.Dierick.
- 53 Pastoor Knuif te Denekamp.
(II).
H.Asma.
- 59 onze straatnamen.
H.Boink, J.A.den Ouden,
W.A.J.Nijhuis.

Gevelteken op bakspieker van het erve Scholten-
have in Tilligte. Griekse kruisvorm, bekroond
door duif als beeld van de H.Geest.(Toestand in
1930).

Jan Jans.

Als u dit blad onder ogen krijgt is het zonnige jaargetijde weer voorbij.

De natuur bereidt zich inmiddels voor op de winterperiode. Na voor de herfsttinten te zorgen zullen de bladeren weldra weer een deken vormen voor de anders zo onbeschermd bodem. De groei drang is eruit voor dit jaar, maar het leven ligt opgeslagen in de wortels.

Zou daarom de herfst voor menigeen juist zo fascinerend, zo vol verwondering zijn?

Verwonderen we ons eigenlijk nog wel ergens over? Het lijkt een begrip te worden van vroeger of iets dat slechts past bij kinderen. Kunnen we ons nog wel verwonderen over de kleine dingen in ons dagelijks bestaan, in de natuur, in het landschap, in onze buurtschap, in ons dorp of onze stad? Gunnen we ons daarvoor wel tijd of nemen we alles maar als vanzelfsprekend aan? Je ergens spontaan over verwonderen kan een gezonde oppepper zijn voor je binnenste.

Ga er bijvoorbeeld maar eens een dagje op uit met een natuurkenner en u zult er beslist verbaasd van staan hoe hij of zij u wijst op de kleinst denkbare insecten

en u daarbij vooral attendeert op het nut ervan voor ons milieu, ons bestaan op deze aarde.

Want elk wezen, elk plantje heeft in het grotere wereldse geheel een functie. Ieder levend wezen is echter ook afhankelijk van een bepaald milieu. Dit beseffende is het dan ook slecht om door te gaan met het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de land- en tuinbouw -in het groot en in het klein- daar dit op de duur funest is voor een gezond milieu, waarin leven echt kan gedijen. Als je er goed over nadenkt lijkt het wel oorlog voeren in het klein.... De sterkste wil overwinnen. Maar wat uiteindelijk maar al te vaak is bewezen, is de overwinnaar in feite de verliezer.

Het mag dan wel zo zijn dat chemische bestrijdingsmiddelen het werk verminderen en bijdragen tot verhoging van de opbrengst van (mooiere) producten, maar wat we er mee verdienen moeten we later dubbel en dwars weer betalen, als we het dan nog kunnen... of mogen. We moeten er ons eigenlijk bijzonder giftig over maken, anders zijn we het morgen. Morgen, nog voor het magische jaar 2000 kans heeft zich te manifesteren.

Laten we daarom ons milieu in de toekomst levenskansen blijven bieden opdat onze kinderen zich ook nog ergens over kunnen verwonderen. Eigenlijk zouden we eens wat meer moeten nadenken over dat soort dingen. We zouden eens wat meer in ons zelf op reis moeten gaan om te ontdekken dat er nog zoveel is waarover we ons kunnen verwonderen.

Dit "woord van tie veurtn" wil ik graag afsluiten met het toepasselijke spreekwoord "Wie het kleine niet eert, is het grote niet weerd".

Geern töt tookn moal.

H.Boink.

Denekamp, 21 augustus 1988.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van werkgroepen, van excursies, lezingen en tentoonstellingen.

BEHEER HEEMHOES

Hoe is het met onze beheerder van 't Heemhoes, de heer André den Ouden? We waren bij hem op bezoek.

Na een nogal ingrijpende operatie, die hij in april van dit jaar in Hilversum heeft ondergaan teneinde zijn heup-gewricht weer in een zo normaal mogelijke toestand te krijgen, kan worden vastgesteld dat de ingreep als zodanig als geslaagd kan worden beschouwd. De therapie die na het eerste genezingsproces in gang is gezet neemt nogal wat tijd in beslag. André denkt zelf dat dit nog wel enige maanden kan duren eer hij weer terug kan zijn op 't Heemhoes.

Wij zullen hem dus nog wel een poosje moeten missen. Wel doet hij ondertussen al weer het een en ander thuis voor o.a. de redactie van ons blad, waarvan hij een bijzonder actief lid is. Graag hopen we met hem dat hij weer helemaal bij ons kan zijn.

Want een Heemhoes zonder André den Ouden -de vraagbaak voor menig heemkundige in en buiten Denekamp- is haast niet voor te stellen.

Ondertussen zullen verschillende vrijwilligers/sters trachten de gevraagde informatie te verstrekken op 't Heemhoes dat daartoe 's morgens is geopend, alsmede op dinsdag- en woensdagavond.

H.Boink.

BIJZONDERE GIFTEN

bijdrage Ten Kate/Huizinga

Op 28 juli 1988 werd onze stichting tijdens een bijeenkomst in het museum Huize Keizer blij verrast met een gift, afkomstig uit een bedrag dat beschikbaar was gesteld door Ten Kate & Co/Huizinga & Co, welke zij in verband met het ingebruiknemen van een nieuw kantoorpand aan de Brandlichterweg in Denekamp aan enkele Denekampse

organisaties hadden geschonken. In totaal was f.2500,- beschikbaar gesteld en wel voor de volgende instellingen: Stichting Welzijn Ouderen, Stichting Peuterspeelzaal Lattrop (en Tilligte), Rode Kruis-afd. Denekamp, Scouting Denekamp en Stichting Heemkunde Denekamp. Elke instelling kreeg f.500,-. Voor de bijdrage, toegerekend aan onze stichting, zeggen we hartelijk dank.

subsidie zomerpostzegels

Verder kregen we diezelfde avond van de Stichting Comité voor de Zomerpostzegels een subsidie van f.750,- voor de aanschaf van een archiefkast. We hebben erg dringend behoefte aan kastruimte voor ons bestuursarchief en zijn daarom bijzonder ingenomen met deze bijdrage. Hartelijk dank Comité voor de Zomerpostzegels. Aan de organisatie van de plaatselijke activiteiten wordt ook deelgenomen door vrijwilligers/sters van onze stichting.

Vooraf ook hen danken we voor hun inzet.

bijdrage Anjerfondscollectie

Ook dit jaar heeft onze stichting meegewerkt aan de plaatselijk georganiseerde collectie voor het Anjerfonds. De collectanten van onze stichting hebben f.300,- bijeengebracht. Volgens de regeling van het Anjerfonds wordt de collecterende instellingen 1/3 deel van de ingezamelde opbrengst via de burgemeester van de gemeente als bijdrage ter beschikking gesteld. In totaal is in Denekamp f.2970,- opgehaald door collectanten van een achttal instellingen. Wij kregen f.100,- toegerekend. Dank is hier op de plaats voor hen die de collectie hebben verzorgd.

H.Boink.

DE NAJAARSBIJEENKOMST

Op maandag 14 november 1988 houdt de Stichting Heemkunde Denekamp haar najaarsbijeenkomst in zalencentrum Knippers aan de Vledderstraat in Denekamp.

De heer D.Schlüter uit Hengelo (o) neemt het leeuwendeel van de avond voor zijn rekening. Hij heeft een diepgaande studie gemaakt van bijgeloof en toverij in Twente, de Gelderse Achterhoek en het aangrenzende Duitse gebied, waarop hij te zijner tijd hoopt te promoveren. Als een klein voorproefje publiceren we in deze aflevering van 't Onderschoer een artikel van hem.

Zijn lezing op deze avond gaat eveneens over dergelijke zaken, dus over bijgeloof, spoken, heksenprocessen enz. en vooral over die zich in onze omgeving hebben afgespeeld. Verder zullen deze avond drie donateurs even naar voren worden gehaald, namelijk de 699ste tot en met de 701ste: aan hen zal een kleine surprisese worden aangeboden.

De avond begint om acht uur en we verwachten -ook al vanwege het onderwerp- dat Dick Schlüter behandelt- een grote opkomst. Zoals gebruikelijk is de toegang gratis en mag u als donateur een introduce(e) meenemen.

Tenslotte wordt er nog op geattendeerd dat geen afzonderlijke uitnodiging wordt verzonden. Dus noteert u vast deze datum: 14 november 1988, 20.00 uur, Zalencentrum Knippers te Denekamp.

H.Asma.

FIETSTOCHT METELEN - DENEKAMP

Zaterdag 11 juni 1988 was een groep van 35 personen van de Heimatverein Metelen in Denekamp om met een aantal perso-

nen van de Stichting Heemkunde Denekamp gezamenlijk de Springendalroute te fietsen. De mensen uit Metelen zijn met een bus gekomen, terwijl hun fietsen werden meegevoerd in een aanhanger.

Ondanks dat het weer niet voor honderd procent meewerkte kon na afloop toch vastgesteld worden dat het een plezierige fietstocht was en hebben we weer eens kunnen ervaren hoe prachtig toch ons Twenteland is, vooral het Noord-Oost gedeelte ervan waardoor zich deze route slingert met als topper ongetwijfeld het Springendal zelf, waaraan de route-aanduiding haar naam ontleent.

Een kleine zestig kilometer fietsen tussen negen en zes is een hele ruk, maar een aantal tussenpauzes voor een kop koffie op 't Weerselose Stift, iets te eten in Ootmarsum en verfrissingen op 't Springendal en in Tilligte veraangenaamde deze fietstocht, die dan ook voor herhaling vatbaar werd geacht. Op deze wijze heb je in het bijzonder gelegenheid om met mensen uit een ander land in contact te komen, waarbij wederom bleek dat elkaars dialect een goede basis is voor communicatie.

De fietsroute werd namens de Stichting Heemkunde Denekamp georganiseerd onder leiding van bestuurslid Wim Nijhuis. Heimatvereenvoorzitter Paul Mensing bedankte voor de goede "fahrt" en stelde in het vooruitzicht een gezamenlijke fietstocht in Metelen op zaterdag 27 augustus 1988, waarbij belangstellende donateurs van de Stichting Heemkunde Denekamp van harte welkom waren.

H.Boink.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Het afgelopen seizoen kenmerkte zich, voor wat de werkgroep

betreft, door de afname van het aantal leden. Hoewel er aan het begin van het seizoen enkele nieuwe leden bijkwamen, is het totale aantal toch behoorlijk teruggelopen. De oorzaken waren het overlijden van Gerard Broenink, ziekte van een ander, vertrek naar elders, drukke werkzaamheden en het overgaan naar een andere werkgroep.

Hieruit kan terecht de conclusie getrokken worden, dat nieuwe werkgroepleden meer dan ooit welkom zijn. Het begin van een nieuw seizoen is de meest gunstige tijd om met iets dergelijks te beginnen. Om eventuele gegadigden enigszins op de hoogte te brengen wat een dergelijk lidmaatschap inhoudt, wil ik even in het kort vertellen waarmee de werkgroep het afgelopen seizoen bezig was, wat ze in het komende denkt te doen en welke plannen nog op uitvoering wachten.

In september 1987 begonnen we met een expositie in de St. Nicolaaskerk, gewijd aan de zusters Franciscanessen, die hier toen 75 jaar werkzaam waren en aan de kerkverbouwing, die toen eveneens driekwart eeuw geleden had plaatsgevonden. Verder hebben we een expositie gemaakt over midwintergebruiken in december/januari. Ook waren we en zijn we nog steeds bezig gegevens op te zoeken in boeken, oude kranten, in het gemeentearchief enz. om deze te verzamelen voor een databoekje voor de hele gemeente Denekamp. De bedoeling is om dit over enkele jaren te laten verschijnen en dat dit boekje zoveel mogelijk feiten zal bevatten, die ooit in Denekamp plaatsvonden. We hebben ons eveneens bezig gehouden gegevens te verzamelen voor de tentoonstelling, die gedurende de maanden juli en augustus van dit jaar in museum Huize Keizer was te zien en die tot onderwerp had de vervaardiging en fabricage van textiel van heel vroeger tot nu en zowel hier in Denekamp als

wat verder van ons af.

In het komende seizoen zijn weer twee expositie gepland; de eerste in oktober a.s. over meester Dingeldein en de andere gewijd aan het kanaal Almelo-Nordhorn, welke volgend jaar zomer gereed zal moeten zijn.

Voor beide tentoonstellingen, die ook in museum Huize Keizer worden gehouden, hebben we al veel bij elkaar gezocht, maar voor de tweede zal in het komende seizoen nog heel wat voorbereidings- en spuurwerk gebeuren moeten.

In 1990 is het een halve eeuw geleden dat de Duitsers ons land binnenvielen en de oorlog voor ons begon. Op de een of andere manier zullen we hieraan zeker de nodige aandacht besteden.

Ook zullen we in het nieuwe seizoen doorgaan met gesprekken met wat oudere Denekampers over diverse onderwerpen. De gegevens, die we op deze manier krijgen, zullen worden verwerkt in exposities, onderschoer-artikelen of in andere publicaties.

U ziet het, als werkgroeplid komt men van alles tegen en kan men zich in alle mogelijke onderwerpen verdiepen. Allicht is er ook wat voor u bij. Wanneer u er voor voelt om aan zaken, als hiervoor aangetipt, mee te doen neemt u dan eens contact op met ondergetekende of een van de andere leden van de werkgroep. Uiteraard zult u in de beginperiode wel eens raar staan te kijken en zult u niet weten waar u de verschillende dingen zoeken moet, maar aldoende leert men dat. Na enkele maanden kan men al volop meedoen.

Tot slot, misschien is het goed er op te wijzen dat de werkgroepleden niet alleen uit dorp Denekamp hoeven te komen, maar dat ook de mensen uit de andere kerkdorpen en buurtschappen van de gemeente Dene-

kamp van harte welkom zijn in de werkgroep geschiedenis en niet alleen mannen.

H.Asma.

GESLAAGDE FIETSEXCURSIE NAAR "ARBORETUM POORTBULTEN"

Op zondagmiddag 17 juli 1988 leek het er op dat het zou gaan regenen. Vandaar dat slechts acht personen deelnamen aan de fietsexkursie naar het "Arboretum Poortbulten" in De Lutte, welke door de werkgroep Flora & Fauna was georganiseerd. De route ging over prachtige fietspaden, langs boerderijen en akkers door ons mooie Twentse landschap. Hier en daar had de maïs weer plaatsgemaakt voor sojabonen en roggeakkers, waardoor we weer konden genieten van een mooi natuurlandschap zoals dat in het Twentse volkslied bezongen wordt.

Via een smal maar goed onderhouden kerkepad bereikten wij De Lutte. Het toeval wilde dat op deze dag in Denekamp het vliegerfeest plaatsvond en in De Lutte de Hellehondsdagen ten einde liepen.

Wij werden op onze tocht dan ook tientallen keren door de helikopter overgevlogen die regelmatig vluchten uitvoerde tussen deze twee evenementen. Hoewel we niet in de helikopter zaten, konden we toch genieten van prachtige vergezichten tot ver in Duitsland, die opdoemen als we over de Paasberg en andere heuveltjes fietsen die daar door de laatste ijstijd zijn opgestuwd door de druk van het honderden meters dikke landijs dat vanuit het Noorden tot hier was opgerukt.

In De Lutte hebben we in het arboretum vele verschillende soorten bomen en struiken uit alle delen van de wereld kun-

nen bekijken. Dit arboreum is daar onder leiding van tuin-architect L.Springer in 1912 aangelegd op initiatief van de heer en mevrouw Gelderman uit Oldenzaal.

Veel bewondering was er met name voor de Mammoetboom (Sequoiadendron giganteum) uit Californië die daar tot 100m hoog kan worden en enkele duizenden jaren oud. Maar deze hoogte en leeftijd haalt hij bij ons waarschijnlijk niet, hoewel hij reeds een omvang van 4,5m heeft bereikt; elk jaar groeit hij nog een flink stuk.

Ook heel interessant zijn de door het I.V.N.-afdeling Losser aangelegde vijvers die volledig met wilde moerasplanten begroeid zijn en waar diverse kikkers, salamanders, vlinders en vele andere wonderen van de natuur te bekijken zijn.

Op de terugweg hebben wij bij 't Kleine Zwaantje in De Lutte op het terras een kop koffie gedronken om vervolgens over de Paasberg weer richting Denekamp te fietsen.

Mede door het prachtige fietsweer konden we terugzien op een zeer geslaagde excursie die volgend jaar zeker herhaald zal worden.

J.Bruns.

FIETSTOCHT MET HEIMATVEREIN LÖNINGEN

Op verzoek van de Heimatverein Löningen (Löningen ligt tussen Haselune en Cloppenburg in Duitsland) heeft onze werkgroep Organisatie op zondag 7 augustus 1988 een fietstocht georganiseerd via de Springendalroute. Een tiental leden van enkele werkgroepen hebben deze tocht van 60km met de ruim veertig deelnemers uit Löningen gefietst op deze zonnige zondag. 's Morgens om tien uur

is de groep weggereden vanaf het marktplein, waar men 's avonds tegen vijf uur weer terug was. Met onderweg enkele ontspannende stops te hebben gehad is de tocht goed verlopen. Alle deelnemers waren zeer tevreden. Na afloop werd de werkgroep Organisatie en onze stichting hartelijk bedankt door Uwe Kumpman, bestuurslid van de Heimatverein Löningen, die verantwoordelijk was voor de organisatie aldaar. In zijn dankwoord, dat hij uitsprak in het Nederlands, gaf Kumpman een aantal overeenkomsten aan tussen Löningen en Denekamp: beide gemeenten tellen 12.000 inwoners, liggen aan een rivier, hebben diverse buurtschappen/kerkdorpen, hebben een royaal agrarisch gebied en diverse goede sportvoorzieningen. Bovendien is de bevolking in beide plaatsen voor ruim tachtig procent katholiek en ca. 10 procent hervormd.

Heimatvoorzitter Heinz Siemer onderstreepte deze dank met het aanbieden van een fraai boek over Löningen, terwijl "onze" deelnemers nog iets persoonlijk aangeboden kregen. Tenslotte bood men aan een excursie in Löningen te verzorgen, hetgeen bij voorbaat al in dank is aanvaard.

H.Boink.

EEN MONUMENT VOOR MEESTER DINGELDEIN

Op het moment dat dit artikel wordt geschreven loopt het tegen het eind van de julimaand en is het borstbeeld van meester Dingeldein in gips gereed zodat het naar de bronsgieter kan.

De subsidie van de provincie Overijssel, de helft van de totale kosten, is toegezegd en de gemeente Denekamp zal de rest van de kosten voor haar rekening nemen, voor zover deze niet gedekt worden

door giften.

Er heeft ook overleg plaats gehad tussen de kunstenaar de het beeld vervaardigt - Marie van Eijl-Eitink uit Enschede en de dienst openbare werken van de gemeente Denekamp over de herinrichting van het plantsoentje aan de Van der Heijdenstraat, waar het monument komt te staan.

De tekst van het boek, dat ter gelegenheid van de onthulling zal verschijnen, is vrijwel gereed en kan binnenkort naar de drukker.

Zoals het er nu naar uitziet loopt alles volgens plan en zal zowel het monument als het boek gereed zijn op 7 oktober 1988, de dag waarop het monument wordt onthuld.

Verder zijn de werkgroepen exposities en geschiedenis druk bezig met de voorbereiding van de expositie, gewijd aan meester Dingeldein.

Als straks die vrijdagavond 7 oktober a.s. alles achter de rug is, is er heel wat afvergaderd en werk verzet door de leden van het werkc Comité en de genoemde werkgroepen, die deze aanduidingen dan ook niet voor niets dragen.

H.Asma.

DE MEESTER DINGELDEINEXPOSITIE

Op vrijdag 7 oktober 1988, wordt in het koetshuis van het museum Huize Keizer een tentoonstelling geopend, gewijd aan een van de bekendste Denekampers uit de recente geschiedenis.

Want behalve als hoofd van de openbare lagere school van Denekamp genoot meester Willem Dingeldein grote bekendheid in de hele regio als schrijver van boeken en artikelen in tijdschriften en kranten op historisch, folkloristisch en op natuurgebied.

Zijn boek "Het land van de Dinkel" bijvoorbeeld, wordt nog steeds herdrukt en ligt nog altijd te koop in de boekwinkels. Ook de opschriften van de Denekampse klokken heeft hij samen met pastoor Knuif onderzocht en ontcijferd, evenals die van vele andere eeuwenoude klokken in verderaf gelegen plaatsen aan beide kanten van de grens.

Als fotograaf heeft Dingeldein zijn sporen ruimschoots verdiend. Vele mooie plekjes in Twente en daarbuiten heeft hij met zijn camera op meesterlijke wijze vastgelegd.

Verschillende archieven zijn door hem onderzocht, geordend en toegankelijk gemaakt.

In de Nederlands Hervormde gemeente van Denekamp nam hij jarenlang een vooraanstaande plaats in, namelijk die van president-kerkvoogd.

Kortom meester Dingeldein was op vele terreinen deskundig en actief.

De twee werkgroepen, die deze tentoonstelling hebben voorbereid en ingericht, hopen op deze manier te laten zien wie meester Dingeldein is geweest en wat hij zoal gedaan heeft in zijn drukbezette en welbestede leven.

De expositie is te zien van zondag 9 tot en met zondag 30 oktober a.s.; de toegang is gratis. De openingstijden van het museum zijn van maandag tot en met vrijdag van 9-12 en van 14.00 - 16.00 uur; zondag van 14.00 - 17.00 uur.

We vertrouwen dat vele Twentenaren en in het bijzonder Denekampers deze interessante tentoonstelling komen bekijken.

H.Asma.

DE TWENTSE ROGGEBOUW

Op 21 oktober 1988 verschijnt bij de Stichting Heemkunde Albergen de publicatie "De Twentse Roggebouw".

Het gaat hier om een vertaling van een in 1820 reeds verschenen werk.

In 1817 beschreef C.M.F. von Bönninghausen op Haus Darup (Kreis Coesfeld, BRD) de Twentse landbouw in het begin van de 19de eeuw. Het is een goed voorbeeld van de vele, zogenaamde 'statistieke', beschrijvingen, welke in die periode over de verschillende delen van ons land verschenen. Het verhaal licht ons gedetailleerd in over de aard en het technisch functioneren van het agrarisch bedrijf in Twente. Steeds sterker groeit het besef dat de landbouw op de Oost Nederlandse gronden in het verleden van streek tot streek meer verschilde dan lange tijd werd aangenomen.

De Duitse schrijver A. Thaer gaf enkele beschouwingen over deze Twentse bedrijfsvoering.

Beschrijving en beschouwingen werden al in 1820 uitgegeven.

Het boek heeft op het formaat 15x21cm een omvang van 68 pagina's en bevat diverse illustraties. De prijs is f.10,-.

De uitgave is verkrijgbaar bij de Stichting Heemkunde Albergen p/a Floris Radewijnstraat 14 7665 AS Albergen en de boekhandel.

H.Boink.

HEIDE AFPLAGGEN

De werkgroep Flora & Fauna gaat in november a.s. weer twee zaterdagmiddagen heide afplaggen. Door simpel de humuslaag van de oude vergrasde en met struiken overwoekerde heide te verwijderen kiemen duizenden goed geconserveerd gebleven heidezaden spontaan in de schrale achtergebleven heidegrond. Na zes jaar plaggen kunnen nu heel goed de resultaten van onze werkzaamheden bekeken worden.

Dit heideveldje heeft een soort museumfunctie; de vele

soorten insecten en planten die zich in dit milieu hebben aangepast, worden zo voor onze kinderen bewaard.

De deelnemers worden gesterkt door koffie en een pan snert. Op 5 en 26 november 1988 hopen wij ons werk telkens om 9.00 uur voort te kunnen zetten. De speciale plagschoppen worden door de Stichting Coördinatie Landschapsonderhoud Overijssel ter beschikking gesteld.

Kom ook eens kijken op het terrein aan de Grensweg te Noord Deurningen even voorbij het kanaal Almelo-Nordhorn.

J.Bruns.

ONDERWIJS IN OOTMARSUM

De Stichting Heemkunde Ootmarsum heeft onlangs een boekje uitgegeven over het onderwijs in Ootmarsum. Dit is gebouwd op verzoek van de "Stichting Katholiek Onderwijs Ootmarsum".

In het boekje is de geschiedenis van het onderwijs in de parochie Ootmarsum beschreven. Het boekje is verschenen bij gelegenheid van de viering van zestig jaar katholiek onderwijs in Agelo. In Agelo ontwikkelde zich het onderwijs onafhankelijk van Ootmarsum: van markeschool, via openbare school naar school voor katholiek lager en later basisonderwijs.

In dit boekje is o.a. te lezen over de geschiedenis van het onderwijs in de Denekampse buurtschappen Agelo, Nutter en Oud Ootmarsum.

De openbare lagere school in Oud Ootmarsum ging precies negentig jaar geleden van start in het schoolgebouw aan de Laagsestraat daar.

Het boekje, dat 64 pagina's telt op het formaat 21x14,5cm en voorzien is van illustraties, is verkrijgbaar bij de Stichting Heemkunde Ootmarsum.

Nutterseweg 5, Oud Ootmarsum;
kosten f.7,50.

H.Boink.

NIEUWE DONATEURS

De afgelopen drie maanden is het donateursbestand weer gestegen.

De volgende mensen hebben zich aangemeld.

J.Goossink, Hulsbekenweg 20, Oldenzaal; J.B.Niehof, Hoofdstraat 11, Lattrop-Breklenkamp; B.G.Niehof, Clematisstraat 25, Denekamp; G.J.Eertman, Pr.Hendrikstraat 26, 7591 DB Denekamp; J.Bonnes, Past.Knuijstr. 13, 7591 PB Denekamp; Mevr. Scholten, Dorpsstraat 23, 7587 AB De Lutte; G.J.A.Lubbers, Wilhelminastraat 12, 7591 TN Denekamp; M.Ros, Liebergerweg 193, 1223 PV Hilversum; Mevr. Nijhuis-Kroezen, Weerinkstraat 28, 7591 VM Denekamp; L.Mollink, Past.Bolscherstraat 5, 7588 RT Beuningen (o).

Hiermee is het aantal donateurs gekomen op 725.

J.Zanderink.

MUSEUM HUIZE KEIZER

Momenteel zijn er tot eind oktober twee tentoonstellingen te zien in het museum: "Dingeldein, een veelzijdige meester" en "Hedendaagse Roemeense kunst".

In de maand november van dit jaar is er een expositie over Chinese penseeltekeningen. Rond de komende jaarwisseling -december 1988 tot eind januari 1989 kunt u kijken naar wandtegels en poppen uit Denekampse collectie.

H.Boink.

KINDERUITWISSELING

METELN - DENEKAMP

Op donderdag 18 augustus 1988 zijn we met een bus met 52 kinderen uit onze kerkdorpen Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp en Tilligte naar Metelen geweest. Dit gebeurde op uitnodiging van de Heimatverein Metelen.

Dit jaar waren de kinderen in de kerkdorpen aan de beurt. In grote getale hebben ze gevolg gegeven aan deze uitnodiging.

's Middags om drie uur kwamen we aan in Metelen bij het Mühlenmuseum, waar de "Meteler Heide Express" al klaar stond voor een rondrit door Metelen. Omdat van Metelen ook nog eens 36 kinderen aanwezig waren, werden de kinderen in twee groepen verdeeld.

Terwijl de eerste groep een rondrit maakte, kreeg de tweede een rondleiding in het Molenmuseum, waarbij tekst en uitleg werd gegeven in platduits. Na een half uur werd gewisseld.

Vervolgens kwamen de kinderen bij elkaar op een speelterrein in een woonwijk van Metelen. Eerst kregen de kinderen limonade met een koek. Daarna konden ze allerlei spelletjes doen, o.a. touwtrekken en voetballen. Een wedstrijd Duitsland-Nederland moest natuurlijk gespeeld worden.

Tegen half vijf werd een grote barbecue aangestoken en werden voor de kinderen en hun begeleiders braadworsten gegrild. De kinderen hebben er bijzonder van genoten en ook de begeleiders wel.

Om half zeven keerden we moe maar voldaan huiswaarts. Deze middag, die was verzorgd door de Stichting Heemkunde Denekamp en de Stichting Gemeenschapswerk Denekamp, was zeer geslaagd.

H.C.M.Boink-Wagenvoort.

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Mevrouw A. Holthuis-Westerhof uit Goor stuurde ons een brief naar aanleiding van het artikel in 't Onderschoer over klopjes.

Ze is het, als we het goed begrepen hebben, eens met de schrijver van een ingezonden stuk in de Twentsche Courant van 30-3-1988, die het onwaarschijnlijk acht dat het woord "klop" afgeleid zou zijn van het nachtelijk kloppen op de deur van katholieken in de tijd van de reformatie om een geheime godsdienstoefening aan te kondigen.

In dat opzicht is de redactie het met haar eens, want het is zeer waarschijnlijk dat het woord "klop" en het gebruik ervan in die zin, al veel ouder is.

Verder lijkt het mevrouw Holthuis een onjuiste bewering dat de klopjes de voorgangers waren van onze kloosterzusters.

Ons komt het voor dat ze dat in bepaalde opzichten wel waren. Misschien zou men beter kunnen zeggen dat ze zowel de voorgangers als de opvolgsters van de kloosterzusters waren.

In de tijd van de hervorming waren immers de kloosterorden verboden en opgeheven en was het de bloeitijd van de klopjes.

Toen later het verbod op de kloosterorden werd opgeheven en de kloosterzusters terugkeerden, verdwenen de klopjes. Men zou ook kunnen zeggen: de klopjes vulden tijdelijk de gaten die vielen met het wegvallen van de kloosterzusters.

Overigens hartelijk dank voor uw reactie en uw waardering voor 't Onderschoer.

Van de heer H. Asma, ons actief mede-redactielid, ontvingen we weer een aardige kroniek uit oude kranten.

"Lattrop, gem. Denekamp 13 Juni (1888). Naar men met zekerheid verneemt zal de Graaf van Twickel bij Delden de zomermaanden op zijn buitentje te Lage komen doorbrengen. Eergisteren zijn reeds twee wagens met meubelen enz. van Twickel aangekomen en daar nu nagenoeg alles voor

zijne ontvangst gereed is, kan zijne komst eerdaags tegemoet gezien worden."

"Denekamp 19 Juli (1888): De gisteren alhier gehoudene markt was buiten verwachting druk bezocht. Er waren aangevoerd 48 koeien en ca. 200 stuks biggen, 10 oude varkens en 13 schapen. Prijs der biggen van 85 cent tot f.1,- per week ouderdom. Kooplieden waren van heinde en ver toegestroomd."

"Denekamp 17 Oct.(1888). Op de heden alhier gehoudene markt waren aangevoerd 97 koeien en 14 wagens met biggen. De handel was over 't geheel traag.

Gisterenavond omstreeks 7 uur, brandde waarschijnlijk door broeiing van hooi of stroo een huis, toebehoorende aan J.V. te Beuningen gem.Losser, tot den grond toe af.

Het vee en ook de meubels zijn grootendeels gered.

Alleen het huis was tegen brandschade verzekerd."

De Stichting Heemkunde ontving verder een brief van ene Martin Ros uit Hilversum die geïnteresseerd is in optekeningen van mensen die als kind in de Tweede Wereldoorlog in Denekamp zijn geweest. Ros: "Zoals u weet was Denekamp inderdaad een centrum van zeer veel loffelijke pleegouders die ongetwijfeld tal van kinderen uit het westen van de hongerodeem hebben gered. Ik ben zelf een van hen". We hebben Martin Ros inmiddels van de gevraagde informatie voorzien. Het is misschien interessant te weten of er Denekampse gezinnen zijn die nog herinneringen bewaren aan deze pleegkinderen of op de een of andere wijze met hen in contact zijn.

Graag melden op 't Heemhoes.

Ons mederedactielid W.Nijhuis vertelt waarom de uil in de kerktoeren mag wonen.

Er was eens een pastoor die elke dag na het middageten met zijn dienstmeid een wandelingetje door de tuin maakte. De vogels, die de twee begluurden, dachten er het hunne van. De merel riep zodat iedereen het kon horen: "Zie die twee..... zie die twee.....!" De vink viel hem spottend bij: "Jij, jij, jij, jij jezwiet!"

En de andere vogels bleven niet achter. De uil kon die kwetterende bemoeials niet uitstaan. Men moest in de wereld kunnen horen, zien en zwijgen, vond hij. En hij riep de roddelaars tot de orde: "Sssst! Sssst! Sssst!"

De pastoor was hem dankbaar. De uil mocht in de kerktoeren wonen en hij woont er nog.

In de notulen van de gemeenteraad van Denekamp van 30 mei 1930 wordt o.m. gesproken over de verharding van een weg in Noord Deurningen. Om in de kosten hiervan te kunnen voorzien wordt de suggestie gedaan om (gedeelten van) wegen, die geen publieke betekenis meer hebben, te verkopen. Zo wordt er ook een gemeenteweg genoemd "welke loopt van het klooster naar het kanaal voorbij het watermolentje". Wat ons nu interesseert is waar dit watermolentje gestaan heeft en wat voor soort molentje dit was. Diende dit bijvoorbeeld voor de waterbeheersing in dit gebied? Zijn er afbeeldingen van bekend?

Wie hierover iets weet te vertellen wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met 't Heemhoes of met een van de redactieleden; de adressen staan voorin dit blad.

Samenstelling: H.Boink.

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Nbl.v.Old.: Nieuwsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Godsdienst en politiek waren taboe in Noaberschap. (rubriek "Van eigen erf"). (Tub.16-4).

60 Jaar katholiek onderwijs in Agelo; groot feest in juli a.s. (Tw.C.+Tub. 16-4; Nieuws-bl.v.Oldz. 19-4-1988).

Archief in Zwolle, vroegere bestuur Overijssel, opengelegd. Historie van de politieke macht der Ridderschap. (Tub. 12-4-1988).

Een wandeling door het boerenland van oud Twente. (Tub.21-4).

Slechts 5% van de Twentse beken natuurlijk. (Tub.21-4-1988).

Oldenzaal als basis voor de Twentse postgeschiedenis. (Tw.C. 29-4-1988).

Verhaal Denekampse joden in boekvorm. (Tub.30-4-1988).

Denekamp eert joodse burgers met monument. (Tw.C.+Tub.3-5). Benno Elkus uit Australië na 43 jaar terug bij oorlogsschuilplaats in Denekamp.

Joodse overledende onthult monument ter nagedachtenis aan de joodse gemeenschap van De-

nekamp. (Tw.C.+Tub. 4-5; D.W. 11-5-1988).

Overijssel-collectie beter toegankelijk voor publiek. (Tw.C. 7-5-1988).

In de rubriek "Oet de noaberschap": Volkskundige interesse voor het bovennatuurlijke. Duivels, voortekenen en 't tweede gezicht. (Tw.C.7-5).

Twentse beken hebben toekomst. (Tw.C.17-5-1988).

In Overijssel en Gelderland samen bijna 900 grafheuvels. (Tub. 18-5-1988).

Watermolen Herinckhave krijgt weer een waterrad. (Tub.20-5).

Mosbeek leverde aan drie molens het water. (Tub.21-5-1988).

Weidevogels weten zich te handhaven. (Tw.C.19-5-1988).

In Twente is nooit een heks op de brandstapel gestorven. (Tub.28-5-1988).

Boeren krijgen beloning voor redden weidevogels. (Tw.C.31-5).

De laatste gang, een met veel gebruiken omgeven ultieme zeker-

heid. Artikelen n.a.v. boek en expositie in Rijksmuseum Twente over dood en rouw. (Tw.C.4-6; Tub.4-6-1988).

Herstel van de vaarroute op kanaal Almelo-Nordhorn stuit op bezwaren. Denekamp en Weerselo terughoudend, enthousiasme in Almelo en Nordhorn. (Tub. 7-6-1988).

Regge en Dinkel (waterschap) wil houtstroken bij beken. (Tub. 7-6-1988).

Rabobank Denekamp schenkt gemeente bij gelegenheid opening nieuw gebouw, 12-kloks carillon. (Tub.+Tw.C.8-6-1988).

Over het fenomeen van de bijnamen. Een artikel n.a.v. het verschijnen in Haaksbergen van een boekje over bijnamen. (Tub.10-6-1988).

Archeologen speuren in ons bodemarchief. (Tub.11-6-1988).

Heemkundigen praten over onderwijs en streekhistorie, lesprogramma basisscholen over heemkennis. (Bijeenkomst 11 juni 1988 van heemkunde-instellingen uit Euregiogebied). (Tub.+Tw.C.13-6-1988).

Zure regen slaat hard toe, vrijwel alle vennen in Overijssel zijn verzuurd. (Tw.C.15-6-1988).

Kanaal Almelo-Nordhorn bijna een eeuw geleden in gebruik genomen. (Tub.18-6-1988).

Graafschap Bentheim telt nog slechts 107 grafheuvels. (Tw.C.18-6-1988).

Werkgroep Gea wil bescherming van geologische objecten; groot onderzoek naar dikke keien. (Tub.21-6-1988).

Nieuwbouwplan voor Sterrewacht Denekamp. Eerste spade volgend voorjaar. (Tub.21-6; Tw.C.25-6; Nieuwsbl.v.01dz.12-7-1988).

Uitstekend boek over Nederlandse kleipijpen. (Tw.C.22-6-1988).

St.Joseph-parochie in Noord-Deurningen staat stil bij 25-jarig bestaan. (Tw.C.23-6-1988).

Herdruk van uniek boek over Twentse roggebouw (initiatief Stichting Heemkunde Albergen). (Tw.C.25-7-1988).

Een kijkje in de keuken van het beieren. Volgend jaar tentoonstelling in Denekampse kerktoren. (Tw.C.26-7-1988).

Hofstede Crull, grondlegger Twentse stroomvoorziening (in 1894 te Borne in 1900 in Hengelo). (Tub.25-6-1988).

Basisscholen in Denekamp adopteren oorlogsmonumenten. (Tub.+Tw.C.29-6; Tub.+Tw.C.5-7; D.W. 13-7-1988).

Van Markeschool tot Baaken. (artikel n.a.v. jubileum basisschool Agelo). (Tub.2-7).

Haaksbergen heeft eerste textielmonument van ons land. (Tw.C.4-7-1988).

Adr.Buter schrijft standaardwerk over Overijsselse volksgebruiken. (Tw.C.2-7-1988).

Samenwerking bij streekcultuur Overijssel-Gelderland. (Tw.C.+Tub.6-7-1988).

Met "lesriege" in 12 lessen Twents leren. (Tw.C.11-7-1988). Verzorgd dialect praten en niet een verbasterde rotzooi.

Ruime aandacht voor historie joden uit Twente en Achterhoek in Memorboek. Platenatlas belicht joodse historie van middeleeuwen tot 1940. (Nieuwsbl.v.01dz.12-7-1988).

Een wandeling door de bossen van Singraven. (Vizier 20-7).

Raad Denekamp akkoord met krediet voor monument Dingeldein. (Tw.C.22-7-1988).

Het "brulfteneugen" komt als volksgebruik terug. (Tub.27-7).

Wandelen met "Overijssels land-schap" langs de Bergvennen en door het dal van de Mosbeek. (Tub.28-7-1988).

Natuur in ons land is uniek. (Tub.29-7-1988).

H.Asma.

EEN PORTRET IN BRONS VOOR EEN HEEMKUNDIGE DIE VEEL "PORTRETTE" SCHREEF

Mevrouw Marie Eitink, beeldhouwster te Enschede, ver-
eeuwigt Willem Hendrik Dingeldein (1894-1953) in een
portret van brons. Het initiatief daartoe is uitge-
gaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, die ook voor
de realisering zorgt.

Waarom? Omdat Dingeldein DE heemkundige bij uitstek ge-
noemd mag worden in Twente. Hij is op heemkundig gebied
in Twenté en zelfs daarbuiten het grote voorbeeld van al-
len die zijn spoor volgen.

In de tijd, dat meester Dingeldein (want zo leeft hij nog
altijd voort in de herinnering van veel Denekampers), ac-
tief was als heemkundige, waren er nog maar weinig volge-
lingen. Maar het zaad door hem en een handje vol mede-
standers gestrooid, heeft rijkelijk wortel geschoten.
Thans kunnen wij constateren, dat overal heemkundegroepen
actief zijn. Alleen al in de provincie Overijssel tellen de
heemkunde-organisaties tezamen meer dan tienduizend ac-
tieve leden en belangstellende contribuanten. In Denekamp
bloeit de "heemkunde-plant" als nooit tevoren.

Dit alles geconstateerd hebbende wettigt op zich zelf
reeds voldoende het door onze Stichting genomen initiatief.
Een initiatief dat zonder enige aarzeling weerklank vond
bij het gemeentebestuur van Denekamp, maar evenzeer
royale ondersteuning kreeg van de provincie Overijssel;
niet alleen moreel, doch ook in ruime mate financieel.

Er zijn echter vele andere grondslagen te noemen waarom
Dingeldein een monument verdient en krijgt.

De betekenis van het veelzijdige werk van Dingeldein is
van zo'n omvang, dat, zouden wij een poging ondernemen
om dit te belichten, wij meer dan een volledige uitgave
van 't Onderschoer nodig zouden hebben.

Enkele karakteristieken zullen wij noemen:

Onderwijzer, Gids in Dinkelland, Geschiedvorser, Natuur-
kenner, Taalonderzoeker, Heemkundige, Fotograaf, Kali-
graaf en Schrijver.

In deze bijdrage bepalen wij ons tot één enkel facet van

de veelzijdige mens die Dingeldein was.

Onderwijzer. Dit begrip strekt verder dan de betekenis van schoolmeester. Hij was onderwijzer in zeer ruime betekenis van het woord. Zijn onderwijskundige talenten bleven niet beperkt tot het schoollokaal. Ook buiten de muren van de Openbare Lagere School te Denekamp was Dingeldein altijd bezig te onderwijzen: als schrijver, als fotograaf, als natuurminnaar en-beschermmer, als man die diep in de historie dook van het Twentse land.

Brons past bij het markante hoofd van deze rijk getalenteerde Denekamper.

In een schoolschrift van 1940 dicteerde hij zijn leerlingen "geschiedenis van de streek", kennis van het stukje aarde waarop wij wonen, ons heem, heemkunde dus.

Over de tijdperken, die wij aanduiden met steen-, brons-, en ijzertijd, vertelde hij, nadat het stenen tijdperk was behandeld: "Eindelijk leerden de mensen wat beters kennen, om er wapens en werktuigen van te maken en wel brons.

Wat is brons? Vindt men het ergens in de grond, zoals ijzer, koper, tin of andere metalen? Neen, brons moet men maken van koper en van tin. Als men veel koper en weinig tin samensmelt, krijgt men een nieuw metaal, dat veel harder is dan koper en donkerder van kleur. Dat is brons. Van brons worden centen en halve stuivers (1940-S.W.) gemaakt. De torenklokken worden van brons gegoten. Veel standbeelden zijn van brons gemaakt."

Op deze wijze vertelde Dingeldein enkele bijzonderheden over het bronzen tijdperk. Zo was hij onderwijzer. Daarom past een portret in brons zo goed bij een man, die zich verdiepte in het wezen en het ontstaan van ons bestaan. Een man van de geschiedenis, de natuur.

De natuur, die hij beminde, waar hij als bijna geen ander zoveel van wist. Planten, stenen, grondsoorten, hij kende ze bij name. Hij was dan ook een graag geziene gids van anderen, die hij vergezelde op zijn vele excursies. Dan vertelde hij aan zijn tochtgenoten wat er te zien was, hij fotografeerde en hij hield van 1949 tot 1952 een soort dagboek bij van reisverslagen en excursies. De laatste tocht, die hij beschrijft was van 22 november 1952 toen hij met dr. Krumbein en Georg Kip uit Nordhorn naar Uelsen ging.

Samen met zijn vriend A.C. Meyling uit Hengelo (o) maakte hij vele excursies. Ook met diverse anderen, maar wij

noemen de heer Albert Meyling omdat deze vriend van Dingeldein één van de weinig nog in leven zijnde tochtgenoten is, maar zeer zeker de oudste.

Wij bezochten deze 97-jarige "natuur" en "foto"vriend van meester Dingeldein in zijn huis te Hengelo (o).

Een halve eeuw terug in de tijd doet ons op pad gaan met de auto van Meyling. Samen hebben zij veel uitstapjes gemaakt in Twente en het aangrenzende Duitse land.

"Wij hebben ontzettend genoten van deze tochten met Willem Dingeldein," vertelt onze gastheer, daarbij instemmend ondersteund door zijn vrouw. "Willem vertelde over het landschap, de natuur, de geschiedenis. Steeds weer waren we verbaasd over zijn grote kennis van zoveel verschillende onderwerpen. Daarin kwam zijn belezenheid tot uitdrukking."

Dat zegt een 97-jarige vriend, die nog helder en duidelijk de herinneringen aan "meester" Dingeldein met zich draagt.

Laten wij samen nog eens op stap gaan met Dingeldein aan de hand van enkele indrukken uit zijn dagboek. Op stap met Meyling, met Brilleman van de Jeugdherberg of met J.H.van Heek, Stroink en altijd weer anderen. Ook met ons, meer dan 35 jaar na zijn overlijden. Wij beleven dan de kennis van de onderwijzer en merken tegelijkertijd hoeveel er is veranderd, is verdwenen, ja hoezeer het nodig is, dat er natuurbeschermers waren, zijn en blijven.

Dingeldein overleed in 1953. Wij leven 35 jaar later. Vijf en dertig jaren vooruitgang en....., het hoge woord moet er maar uit, ook achteruitgang.

Terug naar hoe het was in de vijftiger jaren.

"16 augustus 1949: voordracht te Ootmarsum.

Op verzoek van het bestuur van V.V.V. Ootmarsum hield ik 's avonds in hotel Tubantia een voordracht met lichtbeelden over Oost-Twente. Deze avond was georganiseerd voor de gasten te Ootmarsum die in grote getale opkwamen, zodat de zaal te klein bleek en velen ongetroost moesten heengaan. Ik werd met een pittige toespraak ingeleid door de heer Budde, bestuurslid van V.V.V., die ook een vriendelijk dankwoord sprak.

Na afloop van de voordracht kwamen de Ootmarsumse volksdancers op de planken, die onder leiding van de heer Ter Hofstede op verdienstelijke wijze de bekende klompendansen

uitvoerden. Schmink en rode zakdoeken om de hals, bakkebaarden, zwakpiepen en dergelijk fraais zag ik hier tot mijn voldoening niet. Na de dansen een zeer aardige voordracht: een boerenknechtje vertelt zijn levensgeschiedenis. De heer Homan assisteerde mij bij de lantaarn.

6 oktober 1949, donderdag: Breklenkamp.

Op verzoek van de heer en mevrouw Arnold van Heek-van Hoorn, heb ik op het Huis te Breklenkamp een voordracht gehouden over het verleden en heden van dit huis voor een gezelschap heren van het Verbond van Nederlandse Werkgevers (dus allen fabrikanten). Deze hadden het 50-jarig bestaan van hun vereniging gevierd in het Concertgebouw te Hengelo en maakten na afloop van de vergadering een tocht door Twente. De meesten hunner zetten grote ogen op, toen zij voor het huis stonden.

Ik kende maar weinigen hunner; toch spraken verscheidenen mij aan en complimenteerden mij met mijn boek over Noord-oost-Twente, of met het boek "Singraven", onder andere één van de heren Stork uit Hengelo. Na afloop van de voordracht, die onder een kop thee werd gehouden, bedankte mij de voorzitter de heer T.J. Twijnstra (uit Leeuwarden). Het was heerlijk zacht herfstweer en de rit naar en van Breklenkamp door het stille Twentse land een genot.

29 oktober 1949: Breklenkamp en de bronnen.

Zaterdag ben ik voor Willem van Capelle en Herman Zwijnenberg de gids geweest op een tocht naar het Huis Breklenkamp en het bronnengebied van het Springendal. Geen van beiden had Breklenkamp na zijn restauratie gezien en Willem was nog nooit aan de bronnen geweest. Voor beiden was het uitstapje op deze frisse maar zonnige dag een opening. 's Avonds hebben wij bij Hermelink gegeten.

18 januari 1950, woensdag.

Op uitnodiging van de heer J.H. van Heek heb ik de receptie van zijn zoon Goderd, als officier uit Indië teruggekeerd, bijgewoond. Zij werd gehouden in de gehoorzaal van het Rijksmuseum Twente.

22 januari 1950, zondag.

Terstond na de middag naar Delden gereisd en de dag verder doorgebracht bij Piet Goorhuis en zijn vrouw Marie Brummelhuis. Ik was hun dit bezoek nog schuldig - en het

is prettig geweest.

6 februari 1950, vrijdag.

Van Doesburg uit met de bus naar Nijmegen; een mooie rit bij goed weer - bijna voorjaarsachtig. In Nijmegen bezocht ik mevr. de wed. Lubbers-ten Poll, een dochter van de laatste notaris ten Poll te Ootmarsum en aldaar geboren. De oude dame, reeds een flink eind in de zeventig, was nog zeer vitaal en zwom geheel in de herinnering aan het Twente uit haar jeugd. Hoofddoel van deze visite was de bezichtiging van een gekleurde tekening van de R.K.kerk te Ootmarsum met de hoge, in 1843 gesloopte toren. Zij beloofde mij, dit stukje "bij codicil" aan mij te vermaken, wat ik op hoge prijs stelde.

Na dit bezoek ging ik naar mijn vriend Ir. Guus Schweers, die uiterst verrast was mij te zien. Hij begint zich langzaam te herstellen van een zware beroerte en kan weer lopen, al is het met moeite. Veel gepraat over de oude tijd in Twente, over Natura Docet, en over zijn kinderen. Na wat te hebben gegeten en de puinhopen van Nijmegen met haar gruwzame herinneringen te hebben doorwandeld, terug naar Doesburg.

In Doesburg heb ik verder de dag doorgebracht. 's Anderendaags, ter stond na de middag, ben ik doorgereisd naar Enschede, om te werken op het Rijksmuseum, evenals de daarop volgende dag.

15 februari 1950, donderdag.

Bestuursvergadering van Ov.Regt en Geschiedenis in het Museum te Zwolle.

14 april 1950, vrijdag.

Des avonds jaarvergadering van de Oudheidkamer in het Rijksmuseum te Enschede, met als hoofdschotel een causerie van Jan Jans, geïllustreerd door lichtbeelden over oude Twentse landelijke bouwkunst; het was alles zeer boeiend en belangrijk.

17 april 1950, maandag.

Vergadering van regenten der Stichting Edwina van Heek op Zonnebeek. Aanwezig J.H.van Heek, prof. Dr. G.van der Leeuw, Anneke van Heek en ikzelf.

De andere morgen bij het fraaiste lenteweer geleidde ik prof.van der Leeuw naar Denekamp, het huis te Breklen.

kamp, het Stift Weerselo en Oldenzaal. Tegen de avond naar Denekamp terug.

20 april 1950, donderdag.

Des avonds, ter gelegenheid van de ouderavond in de openbare school te Breklenkamp, hield ik een voordracht over deze boerschap, zijn erven en veldnamen en over het huis te Breklenkamp, welke zeer insloeg.

24, 25, 26 en 27 april 1950.

Het was zeer slecht weer. Maandag 24 bracht regen en sneeuw, dinsdag 25 regen, sneeuw en vorst. Ik werkte die dag in het Rijksmuseum te Enschede en zag de daken en de bomen wit worden.

Toen ik om half zeven huiswaarts buste, vroor het reeds hard. Weiden en landerijen zagen wit, sneeuwkorsten bedekten het jonge groen van de bomen. 's Nachts flinke vorst, maar de andere morgen werd het weer dooi. Het regende 26 en 27 april bijna onafgebroken.

1 mei 1950.

Een wonderbaarlijk prachtige lentedag, bijna zomers van karakter, geschikt voor tuinwerk. Na de middag werd het warm en 's avonds konden we zelfs buiten zitten, voor het eerst dit jaar.

Men ziet de jonge bladeren van bomen en struiken groeien. De sering en heide hebben al dikke paarse knoppen en zullen wel dra ontkiemen. Weik een ommekeer van het weer! Op weg naar Breklenkamp hoorde ik voor het eerst de nachtegaal slaan en de koekoek roepen.

Mijn tulpen voor het huis, in twee lange rijen langs het middenpad, pronken nu in haar bontkleurenpracht. De eerste bloemen van de gele Leliebloem zijn open; *Phlox subulata* overdekt zich met rose en lila bloemen.

12 mei 1950, vrijdag.

Fietstocht naar Breklenkamp, Lattrop en Tilligte. Ik fotografeerde de oude Dinkel bij het erf Hofstee te Lattrop, de antieke schop bij de Stokke en het nieneind van Molen-dijk in Breklenkamp. Dit is zeer opmerkelijk door zijn gave vakwerk en de overkraagde geveltop, een bijzonderheid in Twente. Overal volop voorjaarsgroen, appelbloesems en zingende vogels.

3 juni 1950, zaterdag.

Zaterdag, ben ik 's morgens met de bus naar Doesburg gegaan en heb ik bij de familie gegeten, waarna wij met ons vieren naar 's Heerenberg togen. Op Huis Bergh werden wij allerhartelijkst ontvangen door de familie Van Heek. Anneke leidde ons rond door het kasteel; later voegde zich haar vader bij ons, die eerst nog aan het tekenen was. Hij toonde de drie Doesburgers zijn schatten aan schilderkunst, ivoorsnijwerk, emaille en boekverluchtungskunst. Zij stonden natuurlijk verbaasd over alles wat zij zagen en over de eenvoud van de familie Van Heek.

Na afloop van de rondgang dronken wij thee op het binnenplein, aan de molensteen onder de grote kastanje. Hier was het een heerlijk zitje. Tegen de weergang bloeide een prachtige oranjekleurige kamperfoelie; ook tal van andere bloemen stonden in bloei. Na het afscheid vertrokken wij naar Doesburg. De andere morgen reisde ik reeds tijdig naar huis, want ik wilde niet ontbreken op de verjaardag van Herman, die Abraham te zien had gekregen. Bij het prachtigste warme en stille zomerweer zaten wij tot 's avonds half een achter ons huis feestvierend met de echtparen Plomp, Meenhuis en Wagenvoort.

Ook van 5 tot 7 juni was het zeer heet en droog.

9 juli 1950, zondag: tochtje met Albert.

's Namiddags met Albert Meyling een tochtje over Oldenzaal, Weerselo, Ootmarsum naar Denekamp terug. Ons voorname doel was, de Orchideeën in de Lemseler Maten te zien. Van Weerselo uit volgden wij eerst de weg naar Rossum en sloegen toen zuidelijk een zandweg vol kuilen en gaten in, nog vol poelen en plassen van de hevige regenbuien. Dan door ontginningen te voet naar het terrein, waar ik de bloemen vroeger in menigte had zien bloeien. Doch hoe wij ook zochten, wij konden noch een *Epipactis palustris*, noch een *Gymnadenia conopsea*, noch een *Platanthera bifolia* ontdekken. Noch op de natte heideveldjes waar wel de dopheide prachtig bloeide, de zonnedauw in menigte glinsterde en de eerste blauwe klokjesgentianen waren opengegaan; noch in het lage broek- en moerasland. Het was trouwens ook niet mogelijk in deze natte wildernis door te dringen zonder hoge waterlaarzen. Wij gaven de pogingen op.

Naar Weerselo terug; toen door de Ageler-es op Ootmarsum aan, met een rondje langs de Vasser- en de Nutterweg. Bij het beekdal de Riet stopten wij om de kans op een foto

te overwegen en ons te verlustigen in de rijke bloei van de wilgenroosjes op de hellingen van de laagte, waartussen ook de moeras-spirea roomwit kleurde, valeriaan hoog was opgeschoten en het koninginnekruid in bloei begon te komen. Het rijpende graan op de heuvels vormde met de bloeiende aardappelvelden een mooi contrast.

Al met al een aangename middag.

28 november 1950, dinsdag.

Voordracht gehouden in café Arends te Lattrop over de boerschap en de boerderijen van Lattrop. Zeer goed bezocht; grote aandacht.

24 januari 1951, woensdag: naar Nijverdal.

Vandaag heb ik in Nijverdal in de ontspanningszaal van de spinnerij der K.N.W. fabriek, een praatje met lichtbeelden over Twente gehouden. Deze avond was georganiseerd door een commissie, die zich ten doel stelt, gelden te verzamelen om behoeftige patiënten in het sanatorium te Hellendoorn van tijd tot tijd een genoeg te bereiden. Ik kon logeren bij de heer D. Bokhoven, een der commissieleden. Tot mijn groot genoeg kon ik hier Johanna van Buren ontmoeten, van wie ik wel veel gelezen had, maar die ik zonderling genoeg, nog nooit had ontmoet. Zij droeg uitstekend voor uit eigen werk; schalkse en ernstige gedichten, op een wijze die niemand haar zou kunnen verbeteren. Er werd ook gezongen door een plaatselijk dubbelmannenkwartet onder leiding van de organist Jacobs uit Enschede.

Middernacht was het toen wij aan het huis van Bokhoven kwamen, en toen was het nog geen bedgaanstijd. De volgende morgen reeds vroeg vertrok ik.

22 februari 1951, donderdag: naar Hengelo.

Op verzoek van de boekhandelaar Wichems te Hengelo heb ik in het kader van de Boekenweek in het Verenigingsgebouw Stork een inleiding over het landschap van Twente gehouden. De grote zaal was geheel bezet. Eerst burgemeester Kolenbrander op voortreffelijke wijze over het Twentse volkskarakter, half in het Nederlands, half in onvervalst Hengeler plat. De zaal genoot ervan. Daarna mijn voordracht; na de pauze sprak B. over zijn literaire werk. Dit viel tegen, was zeer mat, geen goed dialect, en

veel te lang, zodat het al tegen halftwaalf liep, eer alles was afgelopen. Gelukkig bracht Albert Meyling mij snel naar huis: er zijn altijd nog goede vrienden in de nood.

27 februari 1951, dinsdag: naar Zwolle.

Naar Zwolle voor een bestuursvergadering van Ov.Recht & Geschiedenis; des avonds op speciaal verzoek in Enschede opgetreden in het kader van de Boekenweek, met een inleiding over het Twentse landschap. Vóór mij sprak K.Jasius met veel talent in sappig dialect, doch ik moest weg, voordat B. aan de beurt kwam, hetgeen mij niet in het minst speet.

20 april 1951, vrijdag: naar Zonnebeek.

Bijeenkomst op Zonnebeek van de regentes der Stichting Edwina van Heek, waar vertegenwoordigd waren J.H.van Heek, G.J.van Heek, mej.van Heek, prof. J.L. en ik. De gehele middag werd er vergaderd en daarna wandelden wij een half uur, en verenigden ons toen aan een feestelijke maaltijd: oorzaak voor een slechte nachtrust. Ik vond in prof.L. een verwante geest. De andere morgen naar Enschede, waar ik tot de avond werkte op het Rijksmuseum.

28 april 1951, zaterdag: naar Breklenkamp.

Met de Hengelose Rotariërs en hun dames naar Breklenkamp om een wandeling te maken en daarna gezellig samen te zijn.

Ongelukkiger hadden we het met de weersgesteldheid niet kunnen treffen voor een tocht naar de natte heide. Het regende zonder ophouden; desondanks wilde het gezelschap, tot Albert en ik het bij de Lattropperschool opwachtten, met alle geweld naar de vennen. Ze hadden weinig oog voor de krenteboompjes in bosjes bij de school en de Stokke, die in bloei waren gekomen.

Ik meende een kortere weg te kunnen nemen, maar spoedig kwamen we voor puntdraad te staan. Omkeren wilde het gezelschap niet, en daarom kropen we met zijn allen tot viermaal toe over en door strak gespannen puntdraad, gelukkig zonder kleerscheuren, tot wij de hoge heide en de vennen bereikten.

Troosteloos was alles in de regen, buitengewoon nat was de grond. Maar de witte meeuwen bij het grote ven met het eilandje, vergoedden veel. Nog nooit heb ik die plassen zo

veel te lang, zodat het al tegen halftwaalf liep, eer alles was afgelopen. Gelukkig bracht Albert Meyling mij snel naar huis: er zijn altijd nog goede vrienden in de nood.

27 februari 1951, dinsdag: naar Zwolle.

Naar Zwolle voor een bestuursvergadering van Ov.Recht & Geschiedenis; des avonds op speciaal verzoek in Enschede opgetreden in het kader van de Boekenweek, met een inleiding over het Twentse landschap. Vóór mij sprak K.Jasius met veel talent in sappig dialect, doch ik moest weg, voordat B. aan de beurt kwam, hetgeen mij niet in het minst speet.

20 april 1951, vrijdag: naar Zonnebeek.

Bijeenkomst op Zonnebeek van de regentes der Stichting Edwina van Heek, waar vertegenwoordigd waren J.H.van Heek, G.J.van Heek, mej.van Heek, prof. J.L. en ik. De gehele middag werd er vergaderd en daarna wandelden wij een half uur, en verenigden ons toen aan een feestelijke maaltijd: oorzaak voor een slechte nachtrust. Ik vond in prof.L. een verwante geest. De andere morgen naar Enschede, waar ik tot de avond werkte op het Rijksmuseum.

28 april 1951, zaterdag: naar Breklenkamp.

Met de Hengelose Rotariërs en hun dames naar Breklenkamp om een wandeling te maken en daarna gezellig samen te zijn.

Ongelukkiger hadden we het met de weersgesteldheid niet kunnen treffen voor een tocht naar de natte heide. Het regende zonder ophouden; desondanks wilde het gezelschap, tot Albert en ik het bij de Lattropperschool opwachtten, met alle geweld naar de vennen. Ze hadden weinig oog voor de krenteboompjes in bosjes bij de school en de Stokke, die in bloei waren gekomen.

Ik meende een kortere weg te kunnen nemen, maar spoedig kwamen we voor puntdraad te staan. Omkeren wilde het gezelschap niet, en daarom kropen we met zijn allen tot viermaal toe over en door strak gespannen puntdraad, gelukkig zonder kleerscheuren, tot wij de hoge heide en de vennen bereikten.

Troosteloos was alles in de regen, buitengewoon nat was de grond. Maar de witte meeuwen bij het grote ven met het eilandje, vergoedden veel. Nog nooit heb ik die plassen zo

boordevol gezien en nauwelijks staken de topjes waarin de vogels broeden, boven het nat uit.

Een enkele wulp liet zich horen; Albert hoorde een korhaan bolderen en een kievit zwenkte traag over ons heen. Wat een contrast met een jaar geleden, toen wij hier ook waren!

Doornat kwamen we op het Huis te Breklenkamp en het vlam-mende vuur in de haard van de grote zaal was onmiddellijk omringd door een halfrond van bibberende mensen.

Maar het leed was spoedig geleden. Ik hield een voor-dracht bij een reeks eigen lantaarnplaatjes; toen kregen we een flinke borrel, gevolgd door heerlijke snert met worst. Aan tafel zat ik naast de voorzitter, de heer Bleeker, die de loftrompet over mij stak. Ik ontmoette er oude bekenden, maar nog veel meer vreemde gezichten- ik kon natuurlijk de namen niet alle onthouden.

17 juni 1951, zondag: dikke bomen zien.

Vroeg in de middag haalde Albert Meijling mij af voor een rondrit. Wij gingen eerst de dikke bomen zien en maten de eik, die 6.20 meter omvang had en de beuk met een omvang van 6 meter; beide dus ten naaste bij 2 meter dik op ooghoogte. Albert dacht, dat de eik bij Carelshaven nog dikker zou zijn, maar ik was het niet met hem eens. Wij stonden ook stil bij de drie bomen op de wal, even voorbij het punt waar de zandweg de straat verlaat. De buitenste bestrijkt met zijn kroon een kring van 30 meter middellijn.

Boeiend was de hoge wal van de kamp; eerst de steile hel-ling, dicht met ruigte begroeid, vol bloeiende bramen; dan de rechte wand van het roggeveld, grijs-groen, waar-tussen de zoom van blauwe korenbloemen; daarboven de grijsblauwe hemel vol wolken; even verder twee grote vlierbossen met honderden geelwitte schermen van geuren-de bloemen.

Vlier groeide ook op de hoge kanten van het dal de Riet in de Nutter es, waar wij een half uur aan de berm zaten, fotograferend en kijkend naar het paar kievitens, dat on-rustig op en neer vloog. Met de kijker ontdekten wij het late nest vlak aan het beekje waar het veilig zat, omdat daar niemand kan lopen. Duizenden paardestaarten groeiden langs het watertje; tegen de wal aan een menigte varens; de wilgenroosjes waren al hoog opgeschoten, maar ze bloeiden nog niet, evenals de moeras-spirea's.

Nog een maand en alles zal hier in volle kleurenpracht staan.

23 oktober 1951, donderdag: met de Cultuurcommissie naar Enschede.

Een tocht naar Enschede per autobus van de Bentheimer Eisenbahn, met een gezelschap Duitsers: de Kulturausschuss van de Neders. Landtag; 16 personen onder wie drie dames, mevrouw professor Peterson uit Hannover als vertegenwoordiger van de Kulturminister; mej. Hoge, onderwijzeres uit Uelsen (Lünerburgerheide); mevrouw Meijer-Sevenick, schrijfster uit Stadtfeld bij Hannover. Voorzitter van de commissie is de predikant Werner Schönfelder uit Woltersdorf, een kort, dik, vriendelijk mannetje.

Uitgezonderd een heer uit Oldenburg en rector Specht uit Nordhorn, kwamen allen uit het gebied tussen Wezer en Elbe; de Landwirtschaftsrat Karl Hackeshal had zijn woonplaats te Dudenstadt op de Eichsfeld 1½ kilometer van het IJzeren Gordijn.

Deze excursie was door mij, in samenwerking met Specht, in elkaar gezet, met het loffelijke doel, de commissie iets te laten zien op het gebied van onderwijs en kunst in Twente, om hen in de gelegenheid te stellen, vergelijkingen te maken tussen de graafschap Bentheim -die zij de vorige dag had bereisd- en het aangrenzende Nederlandse gebied.

De dames en heren hebben dan ook goed rondgezien, veel vragen gesteld en conclusies getrokken, die mij vaak zeer voorbarig leken. De vergelijking is niet in het nadeel van Nederland uitgevallen en nimmer hoorde ik: dat hebben wij al lang of bij ons is dit of dat beter!

De rit langs de mooie weg naar Enschede was reeds voor allen een verrassing; de goede conditie van de straat, het landschap en de fraaie gouden herfstkleuren.

Ons eerste bezoek gold de "Openluchtschool" aan de Kottendijk, hoofd de heer Kuiper. Hier maakten wij kennis met een bijzondere soort school: frisse lokalen, veel licht en veel lucht genezen de kinderen uit Enschede die Bronchitis of Asthma hebben; binnen is het kostelijk ingericht. De grote gymnastiekzaal trok ook zeer de aandacht. De heer Kuiper werd met vragen overstelpt: ook de salarissen hadden de aandacht.

Na de lunch bezochten wij nog een technische scholen-

complex, waarna nog wat nagepraat werd op het stadhuis van Enschede, waarbij de wethouder van onderwijs onze gastheer was.

Voldaan sloot ik deze dag af; we keerden in de late middag terug naar Nordhorn. Ik stapte onderweg te Denekamp uit, na van allen hartelijk afscheid genomen te hebben.

10 mei 1952, zaterdag: naar de Bergvennen.

Op deze mooie warme mei-dag met statige wolkenluchten, fiets ik met Hubers naar de bergvennen. Het is er merkwaardig stil; de kapmeeuwen kolonie heeft haar broedterrein in het grote ven verlaten. Alleen wat andere moerasvogels zwerven er rond.

De oorzaak is wellicht, dat de waterstand is gedaald. En de vennen staan nog wel op het Nationaal plan! Dit schijnt wel een dode letter te zijn. Ook is het mogelijk, dat de nesten van de meeuwen te veel gestoord worden door eierzoekers. Hoe het zij, het is er lang zo mooi niet meer aan de vennen als het vorige jaar.

Het wollegras prijkt aan de randen der plassen en in slootjes met zijn witte pluimen. Een kreupeldennetje is dicht bedekt met gele stuifmeelkatjes op de toppen van elk twiggje. Het waait, maar toch slaag ik erin, ze te fotograferen.

Langs het smalle heipaadje bereikten wij de grijze grens-paal 52, met de bruine veldkei aan de voet, en praten er met de politieagent Aamsloot, die belangstellend is komen aanfietsen, en voor wie Hubers wel enige schrik heeft. Het kommiezenpaadjeslingerd door hei, dennen en lage kommen en brengt ons vlak bij de grens op de Nordhornse dijk. Wij fietsten vervolgens naar Ootmarsum. Op de Dinkelbrug houden wij halt. Op de hoge rechteroever, een eindweegs noordwaarts, bloeien prachtig de meidoorns, waarboven hoge populieren oprijzen. Met een wolk van witte bloesems zijn de struiken besneeuwd. Ik maak er enkele foto's, die naderhand uitstekend geslaagd blijken.

Te Ootmarsum ga ik ook nog wat fotograferen en dan huiswaarts."

Milieubewust denken
is niet moeilijk,
maar milieubewust
leven vereist durf.

UIT DENEKAMPS KERKGESCHIEDENIS (XV)

kloppen in de gemeente Denekamp

De oudste vermeldingen die we tot nu toe kennen van en over kloppen in Denekamp vinden we in het gereformeerde dodenboek van Johannes Hendricus Weerman, die hier op 1 juli 1703 bevestigd is als domine en in maart 1738 is gestorven. Op 21 december 1724 vermeldt hij in dat boek dat Blokjan zijn kloppe is overleden en dat op 11 mei 1710 Swenneke Hindriksen Kistken, ook een kloppe, is overleden. Op 30 maart 1711 Kuypers kloppe in de Mekkelhorst, op 6 februari 1705 Geertken ten Tijhuis, een kloppe, op 8 december 1710 Thij-Jans kloppe en op 20 juli 1722 Twickels kloppe Marijken.

In de volkstelling van 1748 zien we onder "dorp Denekamp" de volgende vermeldingen: Grete Hustede en Fenne Westerhof, twee kloppen in de kamer. Verder Ale Schallink een kloppe, Geertjen Dubbelink en Geesjen, beide kloppen, wonen in Armkes huisjen. Geesjen Kotter en Swenne Aveskamp twee kloppen in Rakers kamer. Verder woonde er bij de pastoor van de "parochie", in die tijd Kistemaker, zijn zuster Maria die ook een kloppe was. In dezelfde volstelling vinden we in de buurtschap Denekamp de volgende vrouwen als kloppen vermeld: Mientje een kloppe en ze woont bij Otman; Janna en Fenne Maathuis, kloppen in Weerninks huisjen; Fenne Koehorst een kloppe wonende in een ander huisjen van Weernink; Hermina, Geesken en Hermken, kloppen in de kamer bij Hermen Reimerink en tot slot Jenneken Scholten een kloppe in Scholtens huisjen.

In Tilligte vinden we in de volkstelling van 1748 de volgende kloppen: Dele en Telle, kloppen in de kamer bij Horsthuis; Jenne Stegers een kloppe, zij woont bij Stegers en vrouw Ale, waar verder nog zes kinderen en een oude moeder wonen; Janna Varwick, een kloppe; de weduwe Janna Haamberg woont met haar "dogters Janna en Fenne, twee kloppen, in de schoppe"; verder Gese ten Have een kloppe; Gese Arninck een kloppe; Jenne een kloppe, meid bij Lambert in olde Bokum. Bij Evers vinden we dochter Ale

vermeld als klopje en tot slot Geesken Kampstede, een kloppe in de kamer.

In Lattrop zijn in 1748 de volgende vermeldingen: Gese Damhuis, een kloppe; Janna en Berentje, kloppen in de kamer bij Gerrit Kok in de school; schoonzuster Fenne Leferink, een kloppe; Gese Pikkemaat, een klopje in de kamer en Ale Morsink een kloppe bij Morsink en vrouw Stine.

In Breklenkamp vinden we in 1748 slechts twee kloppen vermeld, beiden heetten ze Fenne en woonden ze in Nijhofs kamer; verder woonden bij Nijhof nog zijn vrouw Janna en kind Janna en de schoonmoeder met haar kinderen Hendric en Jan.

In Noord Deurningen woonde in dat jaar Jenne Swijpink, een kloppe in de kamer en bij Lambert in 't Olde Ahuys woonde dochter Janna als kloppe.

In Nutter en Oud Ootmarsum woonden in 1748 Geze en Jenne Mast, twee kloppen in Elferinks huysjen; Jenne Mensink, de kloppe bij ten Oever bij Scholtenhuis; Hendrika en Aleit Broese, twee kloppen bij Scholtenhuis. Jenne van Agterpostel en Fenne Schopbarteld, de klopjes in Ruytenbergskamer; Jenne Seggershuys, een kloppe, wonende in Stommenkamer en de kloppen Jenne en Geertje in Voorpostels kamer.

In Klein Agelo vinden we in 1748 Fenne Bode, die als klopje in Broekhuys bakhuis woont; Grete en Hille Mönink, twee kloppen; Geertken Langkamp, een kloppe woonde bij smid Gerrit en Gese en Fenne, beide kloppen wonen bij Wiegman en vrouw Grete. Gese en Fenne, kloppen wonen in Brungerssschoppe; Fenne, de kloppe woont in Vinkens backhuys; Jenne woonde in 't Olde Duyse met haar dochter en schoonzoon Gerrit Mollink en verder woonde daar toen ook nog de kloppe Berentje.

In Groot Agelo vinden we Ale en Gese als kloppen in 't Olde Holtwijk en Gese Lucassen, een kloppe in Werners kamer, terwijl Werners in Lucas huis woont. Gese, een kloppe woont bij Hermken, de weduwe van Jan Stegink in 't Olde Thijinck. Grete Velthuys, een kloppe woont bij Rulof Velt huys en vrouw Elizabeth. Fenne, een klopje woont in Wiegerinks kamer; verder woont bij Wiegerink, die ongehuwd was, zijn "moeije met wie hij samen huishoudt". Swenne en Geertruit Wolkate, wonen als kloppen in

Meinerings kamer en bij Albert in 't Olde Wiegerink wonen vrouw Berta en de kloppe Jenne Poppe.

Totaal werden er in het gebied, dat nu de gemeente Denekamp omvat, in 1748, 64 vrouwen als kloppen vermeld.

In de volkstelling die 47 jaar later werd gehouden, in 1795, is het vermelde aantal veel minder. We vinden ze dan vrijwel alleen maar in dorp en buurtschap Denekamp. Ze zullen er wel zijn geweest in de andere buurtschappen, maar de teller heeft ze waarschijnlijk als naaister, dienstbode enz. vermeld.

In Tilligte vinden we dan nog Ale Evers als klopje. Is dit dezelfde als die van 1748?

In dorp Denekamp geeft Grete Heerink in 1795 twee klopjes op en woont er een klopje in het huisjen bij Veltmaat, de wever met zijn vrouw Janna en drie kinderen. Telle en Mijne zijn twee klopjes die wonen in het huysken van Gerrit Hermelink en bij Koeken wonen drie klopjes, Janna geeft dat op aan de teller. Bij Albert Ermen, de wever woont een klopjen in het huysken en op de behuizing Bögelscamp woont het klopje Maria. In een andere behuizing van Bögelscamp in de buurtschap Denekamp wonen twee klopjes. Dat geeft Fenne Wintels op. In een huysje onder Bögelscamp geeft Geesken Busschers drie klopjes op.

Verder woont er in de buurtschap dan nog een klopje genaamd Jenne Bekhuis, bij Lambertus Oorthuis woont het klopje Silderhuis en twee klopjes wonen er nog in het huysken van Otman.

Totaal werden er in de gemeente Denekamp in 1795 slechts twintig klopjes geteld.

Naast deze vrouwelijke kloppen, zijn er ook mannelijke geweest; deze werden kloppen broeders genoemd. Hun aantal is veel kleiner geweest, maar in Saasveld schijnen er minstens twee geleefd te hebben en ook in Geesteren, De Lutte en Losser zijn er een of meer geweest. Die in De Lutte, Graes Kottink, deed dienst als koster. Maar ook de Nicolaasparochie in Denekamp heeft een kloppenbroeder als koster gekend, namelijk broeder Meijlink. Verder oefende deze, net als zijn broer Bernardus, bij wie hij "in het huiske" woonde, het beroep van wiel-draaier uit. In de volkstelling van 1795 komt deze familie Meijlink voor, die dan uit vijf personen bestaat.

In de jaren 1783 tot 1811 trad broeder G.J.Meijlink vele malen op als getuige bij huwelijken. Dat deden de vrouwelijke kloppen ook wel. In de jaren 1731 tot en met 1747 vinden we vaak de zuster van pastoor Kistemaker, de klopp Maria, als getuige optreden.

kloppjes in Beuningen

Ook de boerschap Beuningen, die in die tijd onder de parochie in Denekamp hoorde, had vroeger zijn kloppjes. Werden er in de gemeente Denekamp bij de volkstelling van 1748 veel meer kloppjes vermeld dan bij de telling van 1795, in Beuningen is het omgekeerde het geval. In 1795 werden zes personen als zodanig vermeld; in 1748 werd niemand als klopp opgeschreven. Dat hoeft nog niet te betekenen, dat ze er toen (nog) niet zijn geweest. De teller kan ze ook hebben ondergebracht in de kolom "vrije personen" of in die van dienstboden. Misschien waren Geertken en Hilliken, wonend op Bulters huysken kloppen of Jenne een arme vrouw in een wagthuysken. Of was het "arme oude mens" dat bij Olde Dubbelink, zijn vrouw Lenne en zoon Gerrit woonde een klopp? Bij de volkstelling van 1795 staan in Beuningen de volgende vrouwen als kloppen vermeld: Helena Bulters; Jenne in Mensinks kamer; Jenne in Kuypers kamer; Geertruy in Bekhuysen huysken; Swenne in Brakingshuysken en tenslotte een klopp in Dyselmans huysken.

H.Asma.

(wordt vervolgd).

Uit: Tubantia 7 december 1888.

DENEKAMP, 30 Nov. Gisteren avond circa 10 uur werden wij verschrikt door het luiden der brandkolk. In een oogenblik stond het huis, bewoond en in eigendom toebehoorende aan G. Blokhuis in licht lanie vlam; niets kon bijna gered worden, het vee gelukkig nog wel.

Een en ander was verzekerd bij de Tielsche Brandwaarborgmaatschappij. Oorzaak van den brand onbekend.

WIJKVERPLEEGSTER OP HET PLATTELAND

(XVII)

In mijn wijk was op een morgen een jongeman aan de bel voor een spoedgeval. Hij zei tegen mij: "Zuster, iej zölt wa nich willn gelevn, mer bie j oons zit ne kat vast in t puunt droad en hef n heeln morgn al merakel har schreeuwt van de zeerte. Zo' j nich effn met willn goan?" Ik keek hem natuurlijk iets onnatuurlijk aan en toen ging hij verder: "Joa, t is echt woar goat toch astebleef met". Ja, dan ga je mee. Voor de eerste hulp nam ik gauw wat instrumenten mee. En zo ging ik met die jongen mee.

Toen wij wat dichterbij de boerderij kwamen hoorde ik het akelige geschreeuw. Het gekerm van een kat in nood. Dat kon wel eens een ingrijpende operatie worden, dacht ik. Ik ging dadelijk op het doel af. De kat zat daar met vier poten vast en was omringd met prikkeldraad. Dat zag er niet best uit, dat had ik meteen door. Toen ik er dichtbij kwam begon de kat hard te blazen van p..sss.. en pggsss..., een raar sissend geluid. Dan ging ik gauw naar binnen om de tafel klaar te maken voor de ingreep. Zo gauw mogelijk zette ik de tafel klaar, zag een schone handdoek liggen, nam een steelpannetje wat daar stond en deed naald, schaar en andere instrumenten in de pan met water. Alles moest steriel gebeuren om de kans op infectie tegen te gaan.

Dan terug naar de kat, die het nog uitschreeuwde. Bij haar gekomen gooide ik haar een doek over, anders konden wij haar niet van het prikkeldraad af krijgen. En het lukte ons. De jongeman had de poten uit het draad gekregen, maar die waren erg ingescheurd door dat draaien aan die scherpe punten. Dan liep ik voor hem uit met de kat in de doek met alleen haar kopje eruit, dat was nog niet beschadigd. De jongeman had nogal werk om haar stil te houden.

Ik ging naar binnen om alles klaar te leggen voor de operatie, als het nodig was. Maar o jee.... De kat kwam op de tafel te liggen en met een stokje omwikkeld met een gaasje rolde ik de buikwand, die loshing, een stukje opzij, maar o jee... wat zagen wij: een verschrikke-

lijk gezicht, het was net of wij in een pot zure haring keken.

"Die operatie gaat niet door", zei ik tegen de jongen, "dit kan niet langer zo, die kat blijft niet lang meer leven, al zou het zelfs een taaie kat zijn". "Mer, wat mor wiej dr zo met", vroeg Jan, zoals de jongen heette. "Jan, heb jij het jachtgeweer nog? Dat dier kunnen wij niet langer laten leven." "Das n good idee, dat haal ik voort, ik mag t ok nich langer anheurn", zei Jan. "Mischien kan hij nog een dag leven, vast niet langer", ging ik verder en vroeg hem zijn moeder te halen. "Dee is a sinds vanmorgn vot kröpn in de sloapkamer, zee was zo gek met t dear". En toen gebeurde het, Jan pakte het geweer. Ik kon mij nog net omdraaien, dit wou ik ook niet meer zien. Zo was het dier gauw uit de pijn verlost. Wij hebben haar dadelijk samen begraven achter in de weide, de weide waar ze nu nooit meer vast hoefde te zitten.

Vervolgens gingen wij naar binnen, waar de moeder ons al opwachtte. "Hoo good heb iej beade t doan, ik har dr hoast wat van kregn", zei de vrouw. "Noe zet ik luk koffie".

Na dat we onze handen hadden gewassen dronken we koffie, onderwijl even nakaartend over het laatste half uur.

Zo ging dat nu eenmaal in zo'n wijk.

E.Bos-Hermelink.

(wordt vervolgd).

Niks is better verdeeld
as t vestaand
Elk meant
dat e dr genog van hef.

HET LEVEN VAN DE HONINGBIJ

Bijenhouden is voor vele mensen een boeiende en nuttige hobby, waaraan men veel plezier kan beleven. Jammergenoeg is het klimaat in ons land niet zo bijzonder geschikt voor bijenteelt, zeker niet als hoofdberoep. Daarom wordt het merendeel van de honingbijen in ons land door amateurs gehouden.

De bij, waarom het voor de imkerij gaat, is de honingbij, die van Linnaeus eerst de naam *Apis mellifera*, daarna die van *Apis mellifica* kreeg, hetgeen honingmaker en honingdrager betekent. Het Duitse woord "Biene" betekent de bouwende. De wetenschappelijke naam *Apis mellifica* wijst door de soort aanduiding op haar talent van honing maken en in het Hebreeuws heet zij Deborah, dat betekent "de regelende, besturende". Dit zijn allemaal veelzeggende namen.

Een van de oudste huisdieren van de mens is de honingbij (*Apis mellifica*), waarvan de bakermat niet met zekerheid bekend is. Reeds de oude Egyptenaren hielden zich met de bijenteelt bezig en vermoedelijk werd de honingbij het allereerst tot huisdier in Voor-Azië. Behalve de gewone honingbij zijn nog drie soorten van het geslacht *Apis* bekend, alle uit Zuid-Azië.

Reeds in de oudheid noemde men de bij al het wijste en kunstvaardigste dier. Even als alle andere insecten wordt het uit een eitje geboren. Dit eitje is zo klein dat het amper met het blote oog zichtbaar is. Van de eieren legt de koningin er in het hoogseizoen wel 2500 tot 3000 per dag en wel meer dan 60.000 per jaar. Zij is niets anders dan een wijfjesbij en meestal het enige wijfje in de bijenkolonie. Om haar heen scharen zich de andere bijen met kinderlijke liefde en gehoorzaamheid. Als zij vol majesteit over de raten wandelt gaan alle bijen voor haar uit de weg. Zij is de grondlegster van de bijenstaat, de leidsvrouw bij het zwermen, het hoofd van de kolonie. Zij is het enige volkomen vrouwelijke wezen in de bijenstaat. Ze wordt geboren in een koninklijke cel, de zogenaamde moerdop.

In tegenstelling tot de andere cellen is de opening van zo'n cel naar beneden gericht, terwijl de vorm rond en langwerpig is.

Een jonge koningin moet, alvorens ze haar taak kan beginnen, bevrucht worden. Dit vindt plaats tijdens de "bruidsvlucht". Na deze bevruchting kan de koningin miljoenen eitjes leggen. Ze begint met enkele honderden per dag, maar dit getal kan opgevoerd worden tot zo'n 2500 per dag. Tijdens die drukke bezigheid wordt ze door een aantal, haar omringende, werkbijen gevoed met speciaal koninginvoer, dat rijk is aan vitamine E.

Merkwaardig genoeg kan de koningin twee soorten eitjes leggen, nl. bevruchte en onbevruchte. Uit de onbevruchte eitjes ontstaan altijd darren en uit de bevruchte eitjes komen werkbijen en in bijzondere gevallen groeit er een koningin uit. Die mogelijkheden hangen af van twee belangrijke factoren: ruimte en voeding.

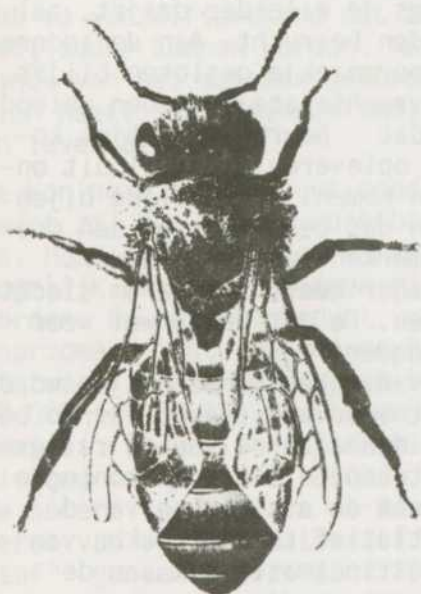
De werkbijen kunnen de gewone cel uitbouwen tot moerdop. Ook regelen zij de bijzondere voeding van de larve met vitamine E: die voorwaarde is voor de ontwikkeling van een koningin noodzakelijk.

De gemiddelde ontwikkeling van het broed is voor een koningin vijftien dagen. Voor de werkbij eenentwintig dagen en voor de darren vierentwintig dagen. Een jonge koningin heeft, nadat ze uit de cel is gekomen, een paar dagen nodig om tot rijpheid te komen. Hierna begint ze, als het weer tenminste goed is, korte vluchten vanuit de kast te maken om zich vertrouwd te maken met de omgeving en de positie van haar woning, de zg. oriëntatievluchten.

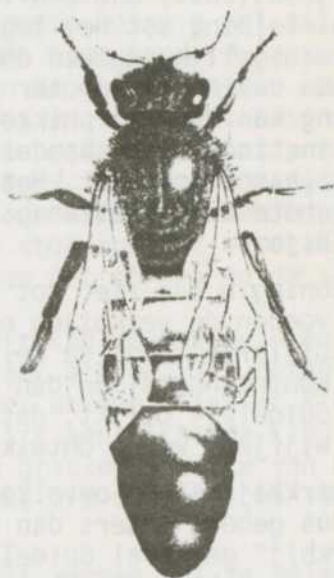
Gewoonlijk maakt ze tussen de zevende en de tiende dag haar bruidsvlucht. De bevruchting van de koningin geschiedt tijdens die bruidsvlucht. De nog maagdelijke koningin vliegt uit, gevolgd door een aantal darren. Nadat zij zich met verschillende darren heeft verenigd, laat eerst de een en dan de andere zijn voortplantingsorgaan in het hare achter en sterft. Dit paren heeft gedurende een of meerdere bruidsvluchten plaats in de loop van de eerste drie weken. Na haar terugkeer in de kast wordt ze door de werkbijen schoongemaakt en binnen enkele dagen begint zij met het leggen van eitjes. Het sperma dat de koningin bij het paren ontvangt, wordt in een spermazakje in haar lichaam opgeslagen.

Door een gevoelig mechanisme, waarvan nog niet zoveel

Werkbij

Koningin

Dar

bekend is, wordt het vrijlaten van de zaadjes uit het spermazakje bedwongen. Als de zaadjes uit het spermazakje komen, als een eitje vlak langs de eileider drijft, zal dat eitje door de zaadjes worden bevrucht. Aan de andere kant zal het eitje, als het spermazakje gesloten blijft, zijn weg vervolgen en in onbevruchte staat worden gelegd. Dit verschil is belangrijk omdat bevruchte eitjes koninginnen of werkbijen kunnen opleveren, terwijl uit onbevruchte eitjes alleen darren komen. Vrouwelijke bijen (koningin en werkbijen) hebben dus een vader en een moeder en kunnen natuurlijke kenmerken van beide ouders erven, terwijl een dar geen vader heeft en daarom slechts trekken van de moeder kan erven. De dar heeft wel weer een grootvader, dus één van moeders kant.

De aanleiding tot het leggen van onbevruchte eitjes wordt waarschijnlijk gegeven doordat voor aanstaande darren bestemde cellen wat groter zijn dan andere. Van de ruimere ingang kan dus een prikkel uitgaan, die bij de koningin een instinctmatige handeling van de afsluiting van de zaadblaas inschakelt. Het initiatief tot het maken van die grote darrencellen gaat instinctmatig uit van de werkbijen.

De koningin kan vier tot vijf jaar oud worden. Sterft zij, dan voeden de werkbijen een nieuwe koningin op uit een werkbijlarve, door de cel van die larve om te bouwen tot een koninginncel en dan de larve beter voeden, waaruit dus duidelijk blijkt, dat de werkbijen niet anders zijn dan wijfjes, wiens ontwikkeling is gestuit.

De werkbij is een onvolkomen vrouwelijk wezen. Haar taak is dus geheel anders dan die van de koningin. De naam "werkbij" geeft al duidelijk aan dat werken haar deel is. Zodra ze geboren is begint haar taak, die gedurende de eerste twee dagen bestaat uit het schoonmaken, poetsen van cellen en het verwarmen van broed. Daarna moet ze de oude larven voeren met stuifmeel en honing. Dit duurt tot de zesde dag na haar geboorte. Van de zesde tot de twaalfde dag voert ze de jonge larven met stuifmeel en nectar. Gedurende de volgende zeven dagen neemt ze deel aan was zweten, het overnemen van nectar en het indampen daarvan met honing. De laatste twee dagen houdt ze vaak de wacht aan de ingang van de woning om vreemde indringers te weren en maakt ze oriënteringsvluchten. Na die ongeveer drie weken wordt ze haal- of drachtbij.

Dit kan ze om en nabij de drie weken volhouden, tenminste in de zomertijd, zodat in die drukke periode de werkbij zes weken leeft.

Het is vanzelfsprekend dat bijen die weinig uitvliegen veel ouder kunnen worden. Het broed dat kort voor het einde van het seizoen geboren wordt en de winter voor zich heeft slijt minder snel en kan wel een maand of zes in leven blijven.

De koningin is absoluut noodzakelijk voor een bijenkolonie omdat zij het enige vruchtbare vrouwtje in de gemeenschap is. Haar enige taak en verantwoordelijkheid is om zoveel mogelijk eitjes te leggen waaruit jonge bijen geboren worden. Op het hoogtepunt van het broedseizoen -dit is de voorzomer- legt zij enorme hoeveelheden eitjes. Omstreeks die tijd kan een welvarende kolonie wel uit 60.000 tot 80.000 werkbijen en een paar honderd darren bestaan. Bovendien zullen zich in de raten van die kolonie nog vele eitjes, broed, honing en stuifmeel bevinden. De andere functie van de koningin bestaat uit het produceren van een speciale stof uit haar lichaam, "koninginne-stof" genaamd. Deze stof likken de werkbijen van haar op en geven die aan elkaar door. De stof schijnt noodzakelijk te zijn voor het instandhouden van het moreel en de samenhang van de kolonie.

Wat het algemeen uiterlijk betreft kan de koningin onderscheiden worden door een lang slank achterlijf, netjes opgevouwen vleugels, lange pootjes en een relatief kleine kop. De lange poten, die gewoonlijk een lichtere kleur hebben, verlenen de koningin een gracieuze wijze van bewegen boven de raten en vaak trekt dit de aandacht van de imker als hij haar zoekt.

De honingbij is bloemvast, dat wil zeggen dat ze zolang mogelijk op eenzelfde bloemsoort vliegen. Daar komt nog bij dat ze bij voorkeur op dezelfde plaats vliegen; ze zijn dus ook plaatsvast.

Deze plaats- en bloemvastheid is van groot belang. Zou de bij van een paardebloem op het koolzaad vliegen, dan zou het stuifmeel van de paardebloem op de koolzaadstempel komen. Dat heeft natuurlijk geen enkel resultaat. Vliegt de bij van paardebloem op paardebloem of van koolzaadbloem op koolzaadbloem dan heeft pas bestuiving plaats. In een bijenkolonie wordt door een koningin geen tweede

als mededingster geduld. Tegen de tijd dat een volk zeer groot begint te worden trekt de oude koningin met ongeveer de helft van het aantal bijen weg om plaats te maken voor een jonge koningin. Dit wegtrekken geschiedt door het "zwermen". Tevoren zijn, meestal in mei, de moerdopen gebouwd. Zestien dagen nadat de koningin eieren gelegd heeft komt een jonge koningin uit. Maar inmiddels heeft de "oude koningin" (haar moeder dus) de woning al verlaten. Alle bijen, die met haar meetrekken, hebben zich de honingmaag uit de voorraad cellen gevuld, want zonder voedsel kan de bij slechts kort leven. Met veel drukte haasten zij zich naar buiten en gaan het lucht-ruim in.

Na een korte vlucht zet de koningin zich ergens neer. De zwerm verzamelt zich vervolgens als een tros om haar heen. De tros zendt ondertussen verspieders, die op zoek gaan naar een geschikt onderkomen, dat niet altijd wordt gevonden. Vaak kruipen ze in holle bomen of onder daken of nissen van woningen, zodat aan hun leven snel een einde komt.

Het zwermen gebeurt meestal tussen tien uur 's morgens en vier uur 's middags. Binnen enkele minuten zie je dan rondom de ingang van de kast een deinende massa bijen verschijnen. Het duurt dan niet lang of de lucht is gevuld met een draaikolk van bijen, die alle kanten opgaan. Het geluid van de zwermende bijen is behoorlijk hard. Het is een pracht schouwspel deze opgewonden bijen gade te slaan.

Het is zeker de moeite waard kennis te maken met deze wonderlijke kleine schepseltjes, die zulke verbazingwekkende dingen weten te volbrengen. Bijen laten de mens, die eens vriendschap met hen sloot, niet meer los. Het houden van bijen is niet alleen maar tijdverdrijf, sport of winstbejag, nee het is een liefde. Een onuitputtelijke bron van geestelijke waarden, een nooit teleurstellende weg naar het zuivere geluk van de natuur. Bijen en bloemen hebben deze macht over de mens, maar van die twee nog wel het meest de bijen.

W.A.J. Nijhuis.

Als je goed bent
voor mens en dier.
Leef je toch weer
gelukkiger hier.

MEI 1938 JOODSE VLUCHTELINGEN "ONGEWENSTE ELEMENTEN"

Het was in de eerste dagen van mei j.l. toen een artikel met bovenstaande kop de aandacht trok. Uit Australië was het echtpaar Elkus in ons dorp te gast voor de onthulling van het monumentje ter nagedachtenis aan onze joodse medeburgers.

Mevrouw Elkus vertelde hoe zij met haar familie vóór 1940 vanuit Duitsland naar Nederland was gekomen. Gevlucht, met achterlating van praktisch alle bezittingen. In de stad waar zij woonden werd het leven onmogelijk gemaakt. Haar vader werd vele malen bedreigd. Tenslotte besloot men naar Nederland te vertrekken.

In dezelfde maand mei, waarin Denekamp het monument voor haar joodse gemeenschap onthulde, bepaalden historici voor ons het feit, dat het vijftig jaar geleden is, dat de toenmalige minister van Justitie vluchtelingen, ook joodse vluchtelingen, "ongewenste elementen" noemde.

Denekampers, vertrouwd met het leven als grensland-bewoners, kunnen herinneringen vertellen over gebeurtenissen langs de grens met betrekking tot joodse vluchtelingen, die vóór 1940 regelmatig de "groene" grens overtrokken.

Zelf herinner ik mij als schooljongen nog de beelden, die wij 's morgens voor schooltijd aan onze kinder-ogen zagen voorbij trekken. Regelmatig gebeurde het dat een groepje zielige mensen onder begeleiding van de destijds niet geüniformeerde grenskommiezen vanaf de Brandlichterweg het dorp werd binnengebracht. Wat er verder precies gebeurde weet ik niet. Wel weten wij dat deze joodse vluchtelingen veelal bij onze overbuurman Isaäk Suskind werden gebracht. P.van der Jagt, in die tijd grenskommies en inwonend bij de familie Suskind, vertelde mij onlangs dat Isaäk Suskind een soort van verbindingsman was voor deze vluchtelingen en het "Comité voor Bijzondere Joodse Belangen".

Hoe het ook zij, deze herinneringen kwamen weer boven toen mevrouw Elkus vertelde hoe haar familie moest vluchten.

Over de jodenvervolging en het daaruit voortvloeiende vluchtelingenprobleem zijn belangrijke studies verschenen. Het doet ons genoegen dat mevrouw Boers-Heideman, lerares maatschappij-leer, tevens adjunct directeur, aan de San Salvador Mavo te Denekamp, haar leerlingen heeft verteld, wat er als vrij recente geschiedenis heeft plaatsgevonden. Veel aandacht is er geschonken aan de vele boeken, die ter inzage lagen op de tentoonstelling "Joods en Verzet in kunst" welke in mei van dit jaar te zien was.

Over het joodse vluchtelingenprobleem is in de bibliotheek van Denekamp een goed boek voorhanden met als titel "Het joodse werkdorp in de Wieringermeer 1934-1941". (Stegeman en Vorsteveld). Daarin lezen wij hoe o.a. in de drooggelegde Wieringermeerpolder in een speciaal woon- en werkkamp joodse vluchtelingen werden "opgevangen".

Ook in "Studies over de Jodenvervolging" van B.A.Sijes komt duidelijk naar voren hoe men in het voor-oorlogse Nederland tegen het joodse vluchtelingenprobleem aankeek.

Deze bijdrage wil ik besluiten met enkele samenvattingen met als doelstelling elkaar bewust te maken met de opvatting, dat heemkunde ook datgene omvat, dat in onze woon- en leefomgeving plaatsgrijpt ten gevolge van politieke ontwikkelingen.

Na de nationaal-socialistische machtsovername op 30 januari 1933 kwam de jodenvervolging in Duitsland op gang als voortvloeiende van de nationaal-socialistische leer met zijn verwerpelijke "rassentheorie".

Een vluchtelingenstroom naar Nederland was daarvan o.m. het gevolg.

De voor de nazi-terreur gevluchte Oostenrijkse en Duitse joden werden opgevangen door verschillende organisaties, waarvan het in maart 1933 opgerichte "Comité voor Bijzondere Joodse Belangen" de belangrijkste was.

In 1933 liet de regering de vluchtelingen ongehinderd toe, alhoewel er wel enkele voorwaarden werden gesteld:

- * De vluchtelingen mochten geen financiële druk op de Nederlandse schatkist leggen.
- * Voor zover mogelijk moesten de vluchtelingen de Nederlandse handel en industrie bevorderen.
- * Een deel van de vluchtelingen zou moeten emigreren.

Na de Kristalnacht in 1938 veranderde het beleid.

"De houding van Nederland zal in dit geval geheel door het eigen belang bepaald moeten worden". (Bedoeld is het vraagstuk van de joodse vluchtelingen. S.W.) Dit is de aanhef van een nota van 3 januari 1938 van de directeur-generaal van het departement van Handel en Nijverheid. De nota besluit: "Intussen staat het mijns inziens vast, dat in de bewogen tijden, die wij beleven, de joden zich stellig enige reserve zullen moeten opleggen, wil de reactie tegen de vervolgingen in Duitsland niet leiden tot het ontstaan van dezelfde geest, die men in Duitsland verworpt....."

De aandachtige lezer van 1988 kan uit deze korte citaten concluderen hoe men in regeringskringen dacht over het vraagstuk van de joodse vluchtelingen, een ontwikkeling die sterk toenam na de Reichskristallnacht in november 1938.

Na die nacht bestormden in Oostenrijk en Duitsland duizenden joden de consulaten om in Nederland te worden toegelaten.

In mei 1938 besloot de regering tot een hernieuwde verscherping van het vluchtelingenbeleid. Elke vluchteling werd voortaan als een ongewenst element van de Nederlandse samenleving beschouwd en moest daarom aan de grens worden geweerd, of -indien binnenlands aangetroffen- over de grens worden gebracht.

Typerend voor de omgang met de vluchtelingen was het richten van een nieuw kamp aan het einde van de jaren dertig, waar nieuwe vluchtelingen zouden worden ondergebracht. Dat kamp werd Westerbork!! Het geld er voor werd met collectes bijeen gebracht. De regering droeg niets bij, alleen een stuk grond in een afgelegen plekje ergens in Drenthe. Vooral joodse instanties hebben financiële steun verleend. Toen wisten zij nog niet, dat dit zelfde vluchtelingenkamp later het verzamelkamp zou worden van waaruit iedere dinsdagmorgen de trein naar Auschwitz vertrok.....

Welke gevolgen de Nederlandse Neutraliteitspolitiek had voor ook een inwoner van Denekamp, wordt duidelijk uit het volgende stukje uit de Notulen van Kerkvoogden en Notabelen van de Ned.Herv.Gemeente van Denekamp van 30 januari 1939.

"Deze vergadering is belegd, om te beraadslagen, wat de kerkvoogdij te doen staat, nu de fungerende kosten T.

Bouwens van den inspecteur van den vreemdelingendienst en de grensbewaking een bevel heeft ontvangen, uiterlijk 3 Februari voor nog onbepaalden tijd het bewakingsgebied te verlaten, op grond van het feit, dat hij op 20 Dec. 1938 eenige naar Nederland uitgeweken Duitsche Joden per auto van Denekamp naar Enschede heeft vervoerd, terwijl hij wist zich hierdoor aan een strafbare handeling schuldig te maken.

Uit de besprekingen worde het volgende opgeteekend. Toen de koster het bevel van uitwijzing heeft ontvangen, heeft hij zich niet tot de kerkvoogdij gewend (die ook nu nog officieel onkundig van alles is), maar tot den predikant en dezen om hulp verzocht, ten einde het vonnis verzacht of ingetrokken te krijgen. De predikant heeft zich aanstonds telefonisch in verbinding gesteld met het bureau van genoemden inspecteur te 's Gravenhage, en van diens secretaris tot antwoord ontvangen, dat het doel- loos zij clementie in te roepen, en het bevel wel onher- roepelijk zou zijn, daar hier een voorbeeld moest worden gesteld en Bouwens reeds verdacht werd.

De kerkvoogdij zal dus met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid in moeilijkheden komen, doordat zij den koster moet missen. Bovendien moeten de vragen onder 't oog worden gezien, of des koster's vrouw, indien zij hier blijft wonen, in staat zal zijn, het koster'schap nog gedeeltelijk waar te nemen en de huishuur te betalen, en of de koster, wanneer hij na een minimum straftijd van 3 maanden terug mocht komen, nog langer koster wil zijn of wel gewenscht is. Hij heeft tegenover den predi- kant toegegeven, niets meer om het ambt te geven en is bovendien reeds geruimen tijd zoekend naar een andere woning, zoodat de kerkvoogdij op bedanken van zijn kant moet rekenen.

De vergadering heeft uit menschelijke oogpunt medelijden met de vrouw en de kinderen van den koster, en is bereid dezen te helpen".

Concreet betekende dit, dat koster Bouwens verbannen werd tot achter de IJssel, uitsluitend en alleen vanwege een menslievende handeling.

S.Wynia.

DELDENSE DUIVELSBANNER BEZOCHT DENEKAMP

(1871)

In september 1871 verschenen in de Twentsche Courant (1) en de Provinciale Drentsche en Asser Courant (2) berichten over een duivelbanner in Delden. Het ging hierbij om Johan Steffen Völkers, die in 1826 in Bentheim is geboren en zich in 1871 in Delden vestigde. Völkers was van beroep zadelmaker maar had in Twente vooral faam als duivelbanner. Een bezigheid die hij tot aan zijn dood in 1909 uitoefende. In de berichten uit 1871 is terloops sprake van een genezing van een bezeten Israëlitische jongeling te Denekamp. Op dat geval wil ik in deze bijdrage nader ingaan.

In een kranteartikel (3) publiceerde W.H.Dingeldein namelijk enige informatie over deze toverijgeschiedenis. Na enig zoeken trof ik in het archief van de Oudheidkamer Twente tevens de originele aantekeningen aan over dit geval uit Denekamp. Deze aantekeningen hebben voor een deel de volgende inhoud: "Izaäk ten Brink, bijgenaamd Malach, was een jodenjongen uit het armste gezin van Denekamp. Hoe Malach evenwel den grondslag heeft gelegd voor zijn lateren welstand leert dit verhaal. Malach, zoon van Daniël S. ten Brink, woonde op de Kolonie (4). Toen hij ongeveer veertien jaar was, werd hij behekt. Tenminste dat gerucht verspreidde zich als een loopend vuurtje door 't heele dorp en omgeving. Sommigen schudden het hoofd, maar de groote meerderheid der Denekampers geloofde het werkelijk. Niet lang duurde het of men ging kijken wat er dan toch eigenlijk wel aan Malach te zien was. Zoo verzamelde er zich dikwijls een groote menigte op den zandweg voor zijn huis. Allen keken met spanning naar de deur en ja, het duurde niet lang of Malach kwam naar buiten rennen, schreeuwende en roepende en wonderlijke gebaren makend. Half gillend en jammerend kwam er uit: 'hi, hi, door is è weer! Door is è weer!' De belangstellenden stoven opzij maar Malach hield een geldbuideltje open en niet lang duurde het of het medelijden, dan wel de schrik deed menigeen in het vestje tasten en het buideltje werd aardig vol centen en vier-

duiten en groschen. Als de belangstelling verminderde verdween het slachtoffer weer in de ouderlijke woning. Dat de jongen komedie speelde wilde er bij den grooten hoop niet in, doch men leefde in de stellige overtuiging, dat alles echt was. Dikwijls gaf dit aanleiding tot heftige disputen, van grootvader, die zich aan dit bijgeloof ergerde, met zijn bureu.

Een duivelbanner uit Delden werd gehaald. Deze had een touw bij zich met strop er in en 't touw werd over een boomstronk gesmeten, daar moest de heks inlopen. Op een zondagmiddag liep het halve dorp uit om getuige te zijn van de verschijning van de heks in de gedaante van een haas. 'n Olden-Ats, Old-Eppink- snieder, 't Olde Preuvers hadden een geweer bij zich, maar het wachten was tevergeefs".

In het kranteartikel schreef Dingeldein dat men meende dat "Zaandschoolten-Geesken" van de Frensdorferhaar (5) de heks was, die verantwoordelijk was voor de betovering van Malach.

enige opmerkingen

Uit onderzoek in het Rijksarchief Overijssel te Zwolle is mij gebleken dat er in Denekamp in 1871 sprake is van een Isaäk ten Brink, geboren in 1858 en een Izaak ten Brink, geboren in 1857. Persoonlijk heb ik echter de indruk dat 'Malach' niemand anders is geweest dan Samuel ten Brink. Deze jongeman werd namelijk in 1870 -hij was toen 14 jaar!- veroordeeld voor het verstoren van de joodse gebedsdienst in Denekamp door hardop te gaan bidden en door de gebedsruimte te lopen. De verstoordheid van voorlezer Goldsmit over deze gang van zaken leidde uiteindelijk tot een zaak voor de arrondissementsrechtbank te Almelo (5). Als vonnis kwam uit de bus een boete van f.10,- en het betalen van de proceskosten à f.23,50. Niet de komedie maar het geestelijk instabiele gedrag van Samuel heeft kortom de aandacht getrokken en voor veel Denekampers betekende dit dat er toverij in het spel was.

Het geloof in heksen, de invloed van duivelbanners en andere toverij en bijgeloof was in Twente tot ver in de 19e eeuw vrijwel algemeen onder de lagere sociale milieus. Geestesziekte werd vanwege zijn moeilijk te verklaren achtergrond daarbij al spoedig in verband ge-

Aufgebot!

Es wird zur allgemeinen Kenntniss gebracht, das

1. Der Kaufmann **SAMSON SÜSKIND**, wohnhaft zu Denekamp, Provinz Overijssel,

Sohn des Kaufmannes **SALOMON SÜSKIND** und **BETJE COHEN** zu Denekamp;

2. und die **JULIE EICHHOLZ**.

Tochter der **JETTE EICHHOLZ**, verehelichte **EICHHOLZ**, wohnhaft zu Niederelsungen, Kreis Wolfhagen, Provinz Hessen-Nassau,

die Ehe mit einander eingehen wollen.

OBERELSUNGEN, am 25ten April 1881.

Der Standesbeamte,
GERHARD.

Het probleem van het vinden van een huwelijkspartner werd in 1881 door Samson Süskind via contacten over de grens opgelost. Advertentie Twentsche Courant van 4 mei 1881 (no.36).

bracht met de duivel of kwade krachten afkomstig van heksen. In zijn interessante serie 'Het vooroorlogse joodse leven in Denekamp' wees Benno Elkus er recentelijk op dat door het huwen in kleine kring er in de joodse gemeenschap in het algemeen en meer in het bijzonder die van Denekamp sprake was van een hoog percentage geesteszieken.(7).

Tijdens mijn lezing voor de Stichting Heemkunde Denekamp op 14 november aanstaande zal ik nader ingaan op het (bij) geloof in toverij in Twente.

Aan de hand van dia's zullen tevens toverijgeschiedenissen, die betrekking hebben op Denekamp en omgeving, nader de revue passeren.

Dick Schlüter.

1. Twentsche Courant, 6 september 1871, no.71.
2. Provinciale Drentsche en Asser Courant, 19 september 1871, no.220.
3. Dagblad van het Oosten, 5 januari 1952, no.4.
4. De Kolonie ligt links van de Brandlichterweg, net voorbij de huidige bebouwing van Denekamp.
5. De Frensdorferhaar ligt even over de grens ter weerszijden van de E233. Denekamp-Nordhorn-Lingen.
6. Rijksarchief Overijssel, nr.89, doos 71 (1870).
7. 't Onderschoer, 10e jaargang 1988, nr.1.

Dick Schlüter is bezig met een promotie-onderzoek naar de beeldvorming en opvattingen over Toverij in Twente, Gelderse Achterhoek en het Duitse grensgebied (periode 16e tot en met begin 20ste eeuw.

Als schaduwen te rusten gaan
op een bed van vallend blad
hebben we als alle jaren
onze zomer weer gehad.

LOZE DREIGEMENTEN

Vroeger was onze buurt aan de Ootmarsumsestraat te Denekamp een kinderrijke buurt. Eigenlijk waren toen de meeste buurten in ons dorp kinderrijk. Daar zorgde onze goede pastoor Knuif persoonlijk wel voor. Als in een gezin de jongste spruit ongeveer een half jaar oud was, kwam pastoor Knuif eens op huisbezoek. Hij preees de familie dat ze zo goed katholiek was en vooral de moeder dat ze weer trouw in de kerk kwam.

Ja, "de eerste kerkgang", enkele weken na de bevalling, was ook alweer even geleden! En of de moeder goed opgeknapt was? Ze zag er alweer zo goed uit! Als de moeder dan bevestigend antwoordde, dat het alweer aardig ging, maar dat het een hele kluif was zo'n koppel kinderen te voeden en op te voeden, dan polste pastoor, heel voorzichtig, maar toch goed te verstaan of er toevallig, misschien, eventueel, weer een babytje te verwachten was. Want dāt was toch de opdracht in het huwelijk: "Gaat en vermenigvuldig u" en "Een kind is één zegen des Heren, en tien kinderen zijn tien zegens des Heren." Enz., enz.

Hij heeft zijn pastorale opdracht en werk goed en vol ijver gedaan, die oude pastoor Knuif: Wij woonden dus in een kinderrijke buurt en het waren allemaal zegens des Heren!

In onze straat hadden we in vijf opeen-volgende huizen niet minder dan 55 kinderen. Het allereerste huis had er weliswaar slechts twee, maar die mensen telden voor dat doel niet mee, die waren protestant; daar kwam pastoor niet. Maar bij de families Dierick, Van der Maas, De Boer, Witteveen en Haarhuis (dat waren de volgende vijf gezinnen) is onze parochieherder des te vaker op bezoek geweest. Ik weet niet of hij een bepaalde route door de parochie volgde en hoe of het in de andere buurten was, maar in ons buurtje zijn opvallend veel kinderen in de maand maart geboren. Wij hadden altijd wel een stel leeftijds-genootjes waar je mee speelde en mee optrok.

Vooruitziende geesten hadden ook midden in onze buurt een lagere school gezet. Uiteraard alleen voor jongens.

De meisjesschool stond veiligheidshalve aan de andere kant van het dorp. Onder het toezicht oog van de zusters. Behalve een school, hadden we bij ons in de straat nog een zuivelfabriek ("botterfabriek" zeiden we) een korenmolen met kruidenierswinkel en daar weer naast een bakkerij, eveneens met een kruidenierswinkel.

Als wij, van de Ootmarsumsestraat, naar het centrum van het dorp wilden, gingen we meestal langs Tukkers-Teun. (Tukkers had zo'n mooie put met ophaalketting naast het huis en op de putrand liet Mina Tukkers vaak haar pudding afkoelen....) Naast Tukkers woonde Mensink-Toon, de timmerman. Er tegenover, op de hoek met de Burgemeester Hoogklimmerstraat, woonden Julius en Hennie ten Brink met hun dochttertjes Hannie en Lida. Toen ze later in de oorlog weggevoerd werden, hoorden we dat zij "Joden" waren en dat ze daarom weg moesten. Wij hadden nooit geweten dat zij "anders" waren! Iets verderop had schilder Mensink zijn werkplaats, waar we vaak stonden te kijken naar zijn schilderijen. (Onlangs was van deze schilder een expositie in museum Huize Keizer-red.)

We noemden hem wel "Rembrandt" en dat vond hij helemaal niet erg.

Er was wel eens een tijd dat we helemaal niet langs het huis van Tukkers-Teun durfden te gaan. Toen eens een pudding per ongeluk in de put was gestoten of als we volop van de walnotenogst hadden geprofiteerd. Dan gingen we langs Derkman-zien-pedke en over de Brinkstraat naar de bewaarschool in de Wilhelminastraat. In dat paadje, dat achter de molen langs naar de Brink liep, zat zo'n mooie hobbel: als je er goed overheen kwam met je fiets maakte je een mooie sprong, maar vaak dook je met fiets en al in de rogge of de bieten.

Ook achter onze huizen was een fijn speelgebied. Waar nu de Oranjestraat is, liep vroeger een landbouwpad langs de schuur van Dingeldein (nu het woonhuis van Oude Ophuis). Voorbij die schuur werd het een heel smal paadje dat omhoog liep naar de weide van Tukkers-Teun. Midden in die weide was een echte vijver, met echte vissen en echte kikkers. Naast de wei was een tennisbaan met daarbij een heus priëltje. Nu is daar de Mavo en het zwembad-complex Dorperesch. In het laagste deel van de weide, langs de rand ervan, liep een klein beekje. Het kwam van meester Mensink aan de Molendijk. Dit beekje scheidde de drassige wei, die we "het Meike" noemden, van het anderhalve

meter hoger gelegen bouwland achter de jongensschool. En achter de zuivelfabriek langs stromend verliet het beekje ons speelgebied weer.

Daar water "trekt", waren we vaak te vinden bij de vijver of het beekje. Maar we moesten dan wel goed opletten, want als Gerdus Tukkers er aan kwam, moesten we weg zijn uit zijn weide. Ik weet niet meer waarmee hij ons bedreigde als we bij de vijver bezig waren met onze klompbootjes of met dikkopjes vangen. Maar het was in elk geval schrikwekkend genoeg om hard weg te hollen, als hij in de verte begon te dreigen met zijn vuist. Dan verdwenen we naar "het Meike". Daar kon je zoethout vinden: de wortelstok van de kalmoes. Kon je lekker op kauwen. Maar in "Het Meike" waren we weer niet veilig voor het personeel van de melkfabriek. Merkwaardig: de ene keer zeiden we "zuivelfabriek", de andere keer "boterfabriek" en ook wel "melkfabriek".

Ofschoon we vaak in "het Meike" zaten en ook achter en op de school of de fabriek, toch vonden we de Potmoat de fijnste plaats om te spelen. Sinds kort heet daar nu een straatje "Potmaten", maar zo noemde niemand het. Met "Potmoat" bedoelden we vooral het zandmodder pad, dat liep van Tukkers-Teun, -dus de Ootmarsumsestraat- naar aannemer Morsink op de Brink. Aan de hoge kant was bouwland, dus akkers. De lage kant, waar nu de Julianaschool staat, was een drassige weide. Halfweg dat pad had Scholte Lubberink zijn klompenmakerij. Naast en tegenover die werkplaats lagen de wilge- en populierestammen, waar hij de klompen van maakte. Aan het weggetje stond een prachtige knot-eik, uitermate geschikt voor ons, kinderen, om in te klimmen en je in te verstoppen tussen de takken en bladeren.

Dit hele gebied, zo tussen de zuivelfabriek en de smederij van Koehorst-Jan en tussen "Het Meike" en Potmoat, was ons speelgebied. Op de leeftijd dat we nog blagen waren. Dus de kleuter- en lagereschoolleeftijd. Je speelde uiteraard het meest met de kinderen van je eigen leeftijd. En die waren voldoende voorhanden.

Mijn speelvriendjes waren Anton, Joke en Frans van der Maas en Monica en Gonda Witteveen. Mijn oudere broers trokken meer op met Bennie van der Maas en met Harrie, Willemien en Katrien Witteveen, terwijl mijn zusje Clara en de jongere broertjes het meest bij "de kleintjes" van

De Boer zaten, bij Van der Maas of bij Ten Brink. We trokken vaak "gemengd" met elkaar op. De meisjes konden niet zo goed klimmen als de jongens, vooral Monica en Joke.

Ons "spelen" was uiteraard heel anders dan nu gebruikelijk is. Ik heb het nu over de periode van ongeveer 1935 tot 1942, waarbij ik de oorlogssituatie gemakshalve maar achterwege laat.

We zaten overal in en op: sloten en vijver, de daken van de jongensschool en de melkfabriek en de niet meer in gebruik zijnde molen van Derkman waren geliefde objecten voor onze speurtochten en klauterpartijen. En overal waar wat te zien was, daar stonden wij vooraan. "Ie stoat ok aait met oenen nös veur-an" mopperde botermaker Kokkeler van de zuivelfabriek dikwijls. Maar er was ook zoveel te zien, want er werd nog veel handwerk bedreven, dat voor ons, kinderen, interessant of spectaculair was.

Maar hoe vonden de mensen, die het object van onze nieuwsgierigheid of van onze streken waren, dat? Nu, dat wisselde natuurlijk. De melkboeren, dat waren toen de lui die met paard en wagen de bussen met melk naar de fabriek brachten, wilden gewoonlijk niet dat we "meeliften" op hun wagen, dat wil zeggen stiekum achterop klommen en zo een eind meereden tussen de melkbussen. Ze probeerden ons eerst met allerlei dreigementen te verjagen en daarna met succes met de zweep of het "gerreke", die eigenlijk dienden om het sloffende paard meer aan te zetten. Daarom gingen we vaak onder aan de wagen hangen, zodat de melkrijder ons niet kon zien of ons tenminste niet met zijn zweep kon bereiken.

Zo onder aan de kar hangen was wel spannend, maar ook erg vermoeiend en je hield het ook maar een paar honderd meter vol.

Toekijken bij de ambachtslui was meestal niet zo erg. Als je maar nergens met de tien-geboden aanzat. Mensink-Toon had de uitdrukking: "Aj t kwiet of kapot wilt hemmn, moj t oetleenn".

In dit verband wil ik enkele uitdrukkingen aanhalen, die m.i. nu haast niet meer gebezigd worden en die de titel van dit opstel verklaren. Vaak waren dat hints, om te

laten merken dat ze je wel in de gaten hielden, of zachte dreigementen om op te krassen. Met een paar voorbeelden zal ik trachten deze verdwijnende uitdrukkingen uit de vergetelheid te halen.

Scholte Lubberink is druk bezig om van een stuk hout een klompvorm te hakken. We staan er zwijgend vlak bij, terwijl de houtspanen ons om de oren vliegen. Dan legt de klompenmaker zijn bijl even neer en zegt, terwijl hij me strak aankijkt: "Hes a nen ei had?" Op zo'n vraag werd geen antwoord verwacht en hij ging dan ook gewoon verder met zijn werk. Hij bedoelde eigenlijk te zeggen: "Ik heb je heus wel gezien en ik houd je in de gaten". Had hij meer hinder van je en had hij liever dat je weg ging, dan was het wel eens: "Jongs, goat noar hoes hen en loat de moor oe nen ei in de pan doen!"

Dreigender was de grote smid Koehorst-Jan, als hij een roodgloeiende ijzeren hoepel om een houten wiel had geworsteld en dit dan begon te branden. Prachtig vonden wij het, als dat brandende rad in een bak met water werd gedompeld en de stoom alle kanten op blies en siste. Als we dan te dichtbij stonden was het: "Zak oe de kop es tuske twee oarn zettn?", waarbij de smid ons met een grote tang bedreigde. Maar ook zijn dreigement "Zak oe de oarn of sniedn?" maakte ons niet al te bang.

Bij Knippers, Kookn Bakker, was het ook vaak pret. Tussen de bakkerij en de grote stapel takkebossen (nen boeskehoap) was een open stuk, waar het paard aan een lange paal rondliep, (een geubel heette dat, meen ik me te herinneren) waardoor een as ging draaien, die weer de deegkneedmachine in de bakkerij aandreef. Als we zaten te donderjagen op de geubel of we trokken een stok of zelfs een hele takkebos uit de boeskehoap, dan hadden we in de kortst mogelijke tijd Gerrard van Kookn Bakker achter ons aan. Meestal joeg hij ons zo weg met het advies: "Jongs, goa noar hoes hen: de moor mot keender telln". Een in die tijd niet altijd overbodig advies. Ook wel nodigde hij ons uit, met "Jongs, kom es hier, dan zak oe nen knapsigaar doen". Maar daar traptten we niet in. Als hij ons niet te pakken kreeg, riep hij ons na: "Ak oe in de haan krieg, dan zak oe wa".

Bij Rondhuis-Geit aan de Hoogklimmerstraat stonden we vaak vol interesse te kijken hoe hij een hoefijzer in de

vuurpoel roodgloeiend maakte. Met een touw door het plafond bracht hij een grote blaasbalg op de zolder in werking. Het roodgloeiende ijzer pakte hij met een grote tang uit het vuur en smeedde het op het aambeeld op maat, zodat de vonken alle kanten op vlogen. Vervolgens paste hij dat gloeiende hoefijzer onder de paardehoef. De schroeilucht van het brandende hoorn bleef in je haren en kleren hangen, zodat ze thuis of op school direct wisten waarom je nu weer te laat was en waar je uitgehangen had. Nadat thuis de kleren waren geïnspecteerd op winkelhaken en vlekken, en "de moor de keender teld had" deed ze je "nen ei in de pan" nadat ze je eerst met flink wat groene zeep "de kop tuske twee oarn had zet".

Waarom nu dit artikeltje? Ten eerste om te vertellen hoeveel er in ons buurtje is veranderd, verdwenen, waar ik zulke mooie herinneringen aan heb. Restanten nostalgie zijn gelukkig nog aanwezig. Ik wijs ze mijn kinderen geregeld aan: hier stond de zuivelfabriek, daar was "het Meike" en daar de Potmoat.... Ten tweede wilde ik enkele dreiguitdrukkingen op papier zetten, waarvan ik bang ben dat ze in het vergeetboek zullen raken. Ik, althans, hoor ze nooit meer en mijn kinderen beweren dat zij er nooit mee bedreigd zijn geworden. En zo lief zijn zij toch ook niet. Ik geloof zelfs, dat ik de laatste ben, die hen wel eens dreigt ze "n spier op de but" te geven. Maar ook dan blijft het bij dreigementen.

F.Dierick.

Gelezen op de toegangsboog boven de ingang
van een begraafplaats in Duitsland:

"Die gij zijt heb ik geweest
Die ik ben sult worden die dit leest".

PASTOOR KNUIF TE DENEKAMP (II)

Emeritus-pastoor A.D.Grimmelikhuizen (83)-die van 1934 tot enkele jaren voor de oorlog kapelaan was in Denekamp- heeft, ofschoon hij Arnhemmer van geboorte is, altijd met veel plezier in Twente en dus ook in Denekamp geweest. Wij hebben hem gevraagd zijn herinneringen aan pastoor Knuif op papier te zetten. Grimmelikhuizen zegt het Twentse volk wel te mogen en er veel van geleerd te hebben, dat hem in de praktijk vaak goed van pas is gekomen.

Hij herinnert zich pastoor Knuif als iemand die doodsbenauwd was voor tocht. Men zei wel eens: als het laatje van zijn bureau openstaat voelt hij al tocht. "Op zondagavond", schrijft Grimmelikhuizen, "werd er gekaart, het zogenaamde 'dobbelkoppen'. Behalve pastoor Knuif, speelden de twee kapelaans mee en meestal kwam ook nog pastoor Bremer van Tilligte. Tijdens het kaarten werd er een glas wijn geschonken en werd een goede sigaar gerookt. Aan sigaretten had pastoor Knuif een hekel, maar kaarten deed hij graag; een goed glas wijn en een goede sigaar kon hij zeer waarderen, maar alles met mate.

Verder herinnert de emeritus-pastoor zich een Denekamper, die in de vooroorlogse jaren lid was van de N.S.B. Op zekere dag kwam deze man pastoor Knuif op straat tegen en om hem op stang te jagen- de man wist dat de pastoor een gloeiende hekel had aan zijn partij- zei hij tegen hem "Hou zee", waarop de pastoor hem toevoegde "hou Pasen". Met andere woorden : ga van dat zaakje af. In die tijd werden namelijk de sacramenten geweigerd aan leden van die partij. Zoals bijna elke Nederlander in die tijd, wist pastoor Knuif dat je van een idioot als Hitler alles kon verwachten.

"In die jaren", zo schrijft Grimmelikhuizen verder, "was ik ondermeer geestelijk adviseur van de Maria-vereniging, die toen ook een toneelclub rijk was. Op een dag kreeg ik van de pastoor de mededeling: op Tweede Kerstdag speelt de Maria-vereniging toneel en daar moet u voor zorgen. Nu was ik aan de weet gekomen, dat het bestuur de

gewoonte had de hoofdrollen voor zich zelf te reserveren of ze er geschikt voor waren of niet. Toen de voorzitter op een vergadering vroeg: kapelaan wanneer zullen we de rollen verdelen? kreeg ze te horen: Marietje, daar ben ik zelf mans genoeg voor. En zij kreeg prompt een andere dan de hoofdrol, namelijk die van dienstbode.

Pastoor Knuif was in die jaren meestal thuis. Het buitenwerk liet hij grotendeels over aan zijn kapelaans, evenals het preken, want zijn stem was voor die grote kerk -toen nog zonder geluidsinstallatie- niet sterk genoeg meer.

Ofschoon pastoor Knuif in die tijd nog behoorlijk wat boeken bezat, was het toch niet zo dat hij de hele dag met zijn neus in de boeken zat.

"Persoonlijk", zo gaat Grimmelikhuizen verder, "heb ik nooit onenigheid gehad met de pastoor en ik kan me ook niet herinneren dat hij echt kwaad op iemand is geweest en wanneer hij het ooit is geweest, heeft hij het als een echte tukker nooit laten merken. Met mijn overplaatsing vanuit Denekamp was ik echter niet blij en zeker niet met de reden. Op een morgen kwam pastoor Knuif bij me en zei dat een bepaalde vereniging, waarvan ik geestelijk adviseur was, hem om een andere adviseur had gevraagd en dat hij om die reden aan de bisschop gevraagd had om een andere kapelaan. Wat was er aan de hand? Ik was er achter gekomen dat er met de financiën van de betreffende vereniging iets niet klopte en dat wou ik wel eens uitzoeken. Omdat de betrokkenen blijkbaar nattigheid voelden, zijn ze bij de pastoor om een nieuwe adviseur gaan vragen. De pastoor heeft blijkbaar niet uitgezocht wat er achter stak en offerde zodoende zijn kapelaan maar op. De gunst van zijn parochianen woog toen bij hem zwaarder dan een kapelaan. Ik heb het er niet bij laten zitten en heb een bezoek gebracht aan de toenmalige aartsbisschop van Utrecht, mgr. De Jong en heb hem de zaak uitgelegd. Die zei: Maakt u zich niet ongerust, u krijgt een mooie plaats weer. Dat werd toen Borne en ik kwam daar bij een pastoor die wél achter zijn kapelaans stond in soortgelijke kwesties."

Tot zover de herinneringen van oud-kapelaan Grimmelikhuizen.

Mevrouw Tonny Weerkamp uit Enschede, de dochter van de

vroegere Denekampse gemeenteveldwachter, Weerkamp, is zestien jaar lang als assistente van de huishoudster Jaan (Smulders) werkzaam geweest op de pastorie in Denekamp: van 1932 tot aan de dood van pastoor Knuif in 1948.

Zij herinnert zich de gezellige en gemoedelijke sfeer op de pastorie en ook dat de pastoor binnenshuis veel anders was dan de mensen in Denekamp dachten en vermoedden. Na het eten kwam hij altijd even in de keuken zitten en maakte dan complimentjes aan de dames over de maaltijd. Verder vertelde ze, dat pastoor Knuif zeer goedgeefs was; dat ging meestal via de huishoudster. Ook liet hij haar vader vaak op de pastorie komen, om er zodoende achter te komen waar echte nood heerste en waar hulp nodig was. Via Denekampse winkeliers liet hij vervolgens het nodige brengen en de bezorgers mochten alleen vertellen dat het van een milde gever kwam. Pastoor Knuif was een sober en matig man, die voor zichzelf niet veel nodig had. Van een goed glas wijn en een dito diner hield hij wel. Hij bezat in die jaren een paar mooie oude kasten, want ook van antieke dingen was hij een liefhebber. Mevrouw Weerkamp kan zich niet herinneren dat er op de pastorie Twents gepraat werd, ondanks het feit dat er vaak Twentse kapelaans waren en de pastoor zelf ook een geboren Twentenaar was.

In vroegere jaren, wanneer de pastoor voor een aantal dagen op familiebezoek in Borne was, ging ze hem samen met Jaan wel eens opzoeken. Ze herinnert zich dat hij daar, in de familiekring, wel Twents praatte. Hij had het dus niet verleerd in al die jaren. Op vakantie ging hij zo goed als nooit. Hij was het liefst thuis en had in Denekamp ook geen huizen of adressen waar hij geregeld over de vloer kwam.

Wel ging pastoor Knuif op huisbezoek; in de buurt van de pastorie lopend en wanneer het bezoek verderaf wonende parochianen betrof, werd Hein Mensink gebeld, die dan met zijn taxi kwam voorrijden. Ook Harrie Blokhuis (stoep) reed wel eens tijdens zulke huisbezoeken.

Op koude winterdagen legde de koster warmwaterkruiken op het altaar, want in die tijd was de kerk nog onverwarmd en bovendien had de pastoor altijd last van koude handen. In augustus 1945 werd pastoor Knuif bij gelegenheid van zijn gouden priesterjubileum, vijftienduizend gulden aangeboden als geschenk van de parochie, die bestemd waren

Het geboortehuis van pastoor Knuif in Borne versierd t.g.v. een priesterfeest.
Inzet: pastoor Knuif in zijn jonge jaren.

voor de aanleg van een centrale verwarming in de kerk.

In die jaren mochten vrouwen en meisjes niet in de kerk komen zonder hoed, muts of een andere hoofdbedekking. Wanneer de pastoor merkte dat zich toch dames met onbedekt hoofd in de kerk bevonden fluisterde hij naar de koster "met onbedekt hoofd". De koster ging er vervolgens op af en een paar woorden "opstappn", dr oet" waren dan meestal wel voldoende om de betreffende vrouwen de kerk te doen verlaten. Zulke taferelen kwamen meestal voor bij het begin van trouwmissen, wanneer nieuwsgierigen even kwamen kijken hoe de bruid er uit zag. Ook tijdens de vespers op de middag van Pasen, wanneer er veel vreemdelingen waren, kwam zoiets geregeld voor. Meestal waren de opmerkingen van de pastoor niet nodig en had koster Benneker sr. de overtreedsters al eerder opgemerkt en zijn maatregelen genomen.

De opvolger van Knuif aan het seminarie, de latere aartsbisschop van Utrecht mgr. De Jong, kwam zijn voorganger en vriend nog wel eens opzoeken in de Denekampse pastorie. De Jong kwam ook wel eens langer dan een dag, maar meestal zo dat de meeste Denekampers het niet eens opmerkten.

Mevrouw Weerkamp herinnert zich nog dat de pastoor op 10 mei 1940, tijdens de inval van de Duitsers, in alle staten was en dat hij een hekel aan de nazi's had. Een van zijn bekende uitspraken in die tijd was "overigens ben ik van mening dat Germania verwoest moet worden". Toen de pastoor in die dagen eens in het dorp liep passeerden hem op een dag op het trottoir bij de winkel van Brandsma enkele Duitse militairen. Toevallig liep daar ook net een hondje en om die Duitsers maar niet te hoeven groeten ging hij maar tegen het hondje praten.

Die anti-Duitse houding en wat onvoorzichtige uitlatingen zullen er waarschijnlijk mede de oorzaak van zijn geweest dat hij op 13 oktober 1943 door de Duitsers uit Denekamp werd verbannen. Hoe dat in zijn werk ging kunnen twee nichten van de pastoor zich nu nog precies herinneren. Vanuit Denekamp werd hij door twee landwachters per auto naar Borne gebracht, naar zijn familie. Vandaar telefoonde hij om ergens onderdak te vinden. Dat lukte bij een zusterklooster in Soest. Toen de twee landwachters vernamen dat het onderkomen geregeld was keerden ze terug naar Denekamp. De pastoor vertrok de volgende dag per

trein vanuit Borne naar zijn nieuwe adres. Toen het betreffende klooster Mariënborg, waar ook zijn vroegere collega en vriend dr. Schröder verbleef, later in de oorlog door de Duitsers in beslag werd genomen ging Knuif naar de pastorie van pastoor Akkermans in Hilversum, waar zijn neef kapelaan was. Deze neef heette ook Knuif en is later o.a. pastoor geweest van de St. Jozefkerk aan de Oldenzaalsestraat in Enschede en toen hij het wat kalmer aan moest doen pastoor van Tilligte. Hier is hij op 12 mei 1972 begraven, nadat hij bij zijn familie in Borne was overleden.

Vanuit het westen trachtte pastoor Knuif zijn parochie nog te besturen, ondanks de zware ziekte die hem in die tijd kwelde. "Nooit in zijn leven heeft hij zoveel postzegels nodig gehad als in de jaren van zijn ballingschap", zei prof. Post, die de lijkrede hield tijdens de begrafenisplechtigheid van pastoor Knuif in Denekamp.

Knuif trachtte op deze manier zoveel mogelijk contact te houden met zijn kapelaans en de parochianen.

"Na de bevrijding", zo gaat Post verder, "deed Knuif zijn tweede glorieuze intocht in Denekamp en de blijde inkomst kon zo niet in pracht en praal dan toch in hartelijkheid wedijveren met de historische blijde inkomst van de laat middeleeuwse Bourgondische vorsten in Brabant en de Vlaamse steden. Met rechtmatige trots en nooit verflauwde vreugde toonde hij gaarne de foto's van dit gelukkige weerzien van herder en volk".

Deze intocht en huldiging van pastoor Knuif vonden plaats op 26 mei 1945. Al wat oudere Denekampers zullen zich deze gebeurtenis, waarbij de pastoor staande voor de ingang van de pastorie een felle rede hield, vast nog wel herinneren.

H. Asma.

(wordt vervolgd).

De ware kunstenaar schept.
Zelfs wanneer hij nabootst.

ONZE STRAATNAMEN

In een reeks korte afleveringen in dit blad zal elke keer een aantal straatnamen, welke in de gemeente Denekamp voorkomen, beknopt worden verklaard. De tussen haakjes geplaatste datum geeft de datering weer van het besluit van de gemeenteraad, waarbij de betreffende straatnaam is gegeven.

Op deze wijze wordt gehoopt op de duur een volledig overzicht te krijgen.

De serie staat onder redactie van: H.Boink, W.A.J.Nijhuis en J.A.den Ouden.

Brandkolk te Lattrop (10 december 1974).

In de Tweede Wereldoorlog werd omstreeks 1943 op last van burgemeester J.A.Eekhof in de kern van Lattrop door de inwoners een zogenaamde brandkolk gegraven. Deze diende voor de watervoorziening bij brand. Nadien is de brandkolk gedempt en zijn er huizen op gebouwd.

Brandlichterweg in dorp Denekamp (12 november 1987).

Toen in het jaar 1931 in (dorp) Denekamp vele straatnamen officieel werden ingevoerd, hadden diverse straten al wel een aanduiding. De huizen en gebouwen werden nog aangeduid met letters en nummers; bijv. DD 1. (Dorp Denekamp), buurtschap Denekamp BD.

In eerste instantie werd door het gemeentebestuur voor de weg Denekamp-Brandlecht de naam Brandlichterweg gekozen. Hierop schriftelijk attent gemaakt door W.H.Dingeldein, dat de naamgeving niet juist was -het moest Brandlechterweg zijn- besloot de gemeenteraad, overeenkomstig het advies van Dingeldein, de naam te wijzigen in Brandlechterweg. Blijkbaar werd echter het advies van B en W van Denekamp ook opgevolgd "om in verband met de kosten en de betrekkelijk onbetekende spellingverbetering, de eenmaal geplaatste straatnaamborden met de onjuiste spelling, voorlopig te handhaven". Het gezegde "van uitstel komt afstel" werd hier wel goed in de praktijk gebracht, want de straatnaambordjes werden nooit veranderd en geleidelijk aan raakte de naam Brandlichterweg toch wel ingeburgerd. Tot 12 november 1987 was de officiële naam altijd nog Brandlechterweg, maar op die datum is door een

raadsbesluit de naam toch weer veranderd in Brandlichterweg.

Pastoor Brandtsstraat te Lattrop (1963/1964).

Genoemd naar pastoor Brandts, pastoor van de H.H.Simon en Judasparochie te Lattrop. Pastoor J.W.J.Brandts werd op 23 januari 1914 benoemd tot pastoor van Lattrop en bleef dit tot aan zijn overlijden op 17 december 1931. Voor zijn benoeming als pastoor was hij kapelaan in Doornenburg. Hij werd op 6 augustus 1873 geboren in Duiven. Onder zijn pastoraat te Lattrop werd de huidige kerk en de St.Gerardus Majellaschool gebouwd.

Het is wellicht interessant te weten dat B en W voor deze straat aanvankelijk hadden voorgesteld "Sportstraat" of "Nieuwestraat". Maar de raad voelde hiervoor in zijn vergadering van 1 oktober 1963 niet, maar toonde zich ook geen voorstander de straat te vernoemen naar vroegere personen. Overigens is toen wel in overweging gegeven de straat te noemen naar de eerste pastoor van Lattrop Vinke. De "Pastoor Brandtsstraat" is vermoedelijk niet officieel door de raad vastgesteld, maar werd vanaf 1964 wel gebruikt.

Breemorsweg te Lattrop (20 december 1962).

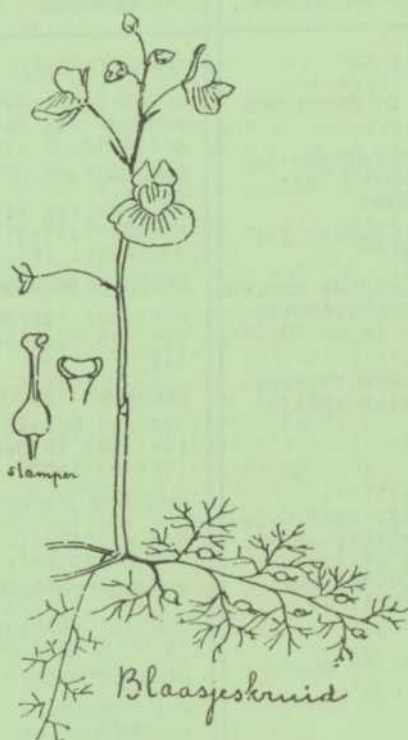
De weg lopende van de Bergvennenweg naar de Frensdorferweg is genoemd naar de hier in dit gebied voorkomende veldnaam "de Breemors". De naam is vermoedelijk te herleiden naar "breede mors". Ook de naam "Breekaamp" komt in dit gebied voor.

Brekkelerveldweg te Breklenkamp (20 december 1962).

Volgens een kadastrale kaart van 1842 liep ter hoogte van de huidige Brekkelerveldweg een weg, uitlopend op de Kom-miezendijk, "genaamd Brekkelerkamper plaggenweg".

Bremstraat in Denekamp (3 maart 1970).

Brem is een lage, donkergroene, bezemvormige vertakte struik, waarvan de vaak overdadige bloei het voorjaar afsluit en de zomer inluidt. Tegen de herfst treedt dikwijls een bescheiden tweede bloei op. Het is een prachtige heester met zijn altijd groen blijvende twijgen. De struik is gevoelig voor vorst. Er zijn verschillende soorten brem, zoals Duitse brem, stekelbrem en verfbrem.

Blaasjeskruid

Blaasjeskruid is een losdrijvende waterplant zonder wortels, geheel ondergedoken: alleen de bloemstengel steekt boven water uit. De bladen zijn in fijne slippjes verdeeld. Deze dragen kleine blaasjes, voorzien van een opening met een klepje, dat wel naar binnen maar niet naar buiten open kan. Zo worden er diertjes door gevangen en daar binnen verteerd. Op deze wijze komt het plantje, dat de nodige stikstof niet uit het water kan halen, toch aan zijn voedsel en behoort daarmee tot de vlees-etende planten.

W.A.J. Nijhuis.

OM BIJ DE HAND TE HEBBEN

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

Kerkplein 4, 7591 DD Denekamp;
tel.(05413) 4656.

't Heemhoes is het informatie-
en documentatiecentrum voor
heemkunde in Denekamp.

Beheerder: J.A.den Ouden; tel.
privé (05413) 2800.

Geopend:ma/vr 8.30-12.30 uur en
van 13.30-17.00 uur;bovendien-
di 19.00-22.00 uur en wo 18.30-
21.30 uur.

Bibliothecaresse:mevr.Th.Asma-
ten Broeke; tel.privé (05413)
2434.

BESTUUR

J.H.Borgman, voorzitter;
H.Boink, secretaris; mw.M.M.A.
Ribbert, penningmeester; H.J.
Asma; C.C.M.Hamers; W.A.J.
Nijhuis; J.A.den Ouden; G.J.
Tijscholte en S.Wynia.

SECRETARIAAT

Diepengoor 16, 7591 BW Dene-
kamp; tel.(05413) 2261.

AANMELDEN DONATEURS

Aanmelden van donateurs kan
bij 't Heemhoes of secreta-
riaat. De kosten zijn per
jaar minimaal f.15,-. Hogere
bijdragen zijn van harte
welkom.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; reke-
ningnummer: 59.57.16.547;
gironummer bank: 801424.

Postgironummer: 5565614.

wergroepen

WERKGROEP BEHEER EN ORGANISATIE

H.C.M.Boink-Wagenvoort, Die-
pengoor 16, 7591 BW Denekamp;
tel.(05413) 2261.

WERKGROEP BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF

Th.Asma-ten Broeke,Willem
Wegewartstraat 1, 7591 TZ
Denekamp; tel.(05413) 2434.

WERKGROEP BOERDERIJENONDERZOEK

H.Nolten, Bromeliastaat 50,
7591 XV Denekamp; tel.(05413)
3435.

WERKGROEP DIALECT EN FOLKLORE

J.A.den Ouden, Clematisstraat
26, 7591 XH Denekamp; tel.
(05413) 2800.

WERKGROEP DIAPRESENTATIES

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
Denekamp; tel. (05413)1453.

WERKGROEP EXPOSITIES

H.Boink, Diepengoor 16, 7591
BW Denekamp; tel.(05413)2261.

WERKGROEP FLORA EN FAUNA

W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4,
Denekamp; tel.(05413) 1453.

WERKGROEP GENEALOGIE

G.J.Tijscholte, Damweg 16,
Tilligte; tel.(05412)1447.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

H.J.Asma, Willem Wegewart-
straat 1, 7591 TZ Denekamp;
tel.(05413) 2434.

WERKGROEP MANUSCRIPTEN

S.Wynia, Oranjestaat 20,
Denekamp; tel.(05413) 1986.

Stichting Heemkunde Denekamp

Sinds 20 juni 1975 is er in Denekamp een heemkundegroep, welke tot haar werkterrein kan rekenen het gebied van de gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Voorts wordt hiermee aangeduid de kennis van zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land. Onder heemkunde verstaan we ook de zorg voor monument en landschap.

De doelstelling hierbij van de Stichting Heemkunde Denekamp is om door studie en onderzoek het verleden te analyseren en daarover te publiceren. Hierdoor wordt getracht waardering te wekken voor wat in de gemeente Denekamp door de natuur en de vroegere cultuur tot stand is gekomen. Met het verleden dat daarmee tot leven is gekomen wordt de dag van vandaag mede gestalte gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

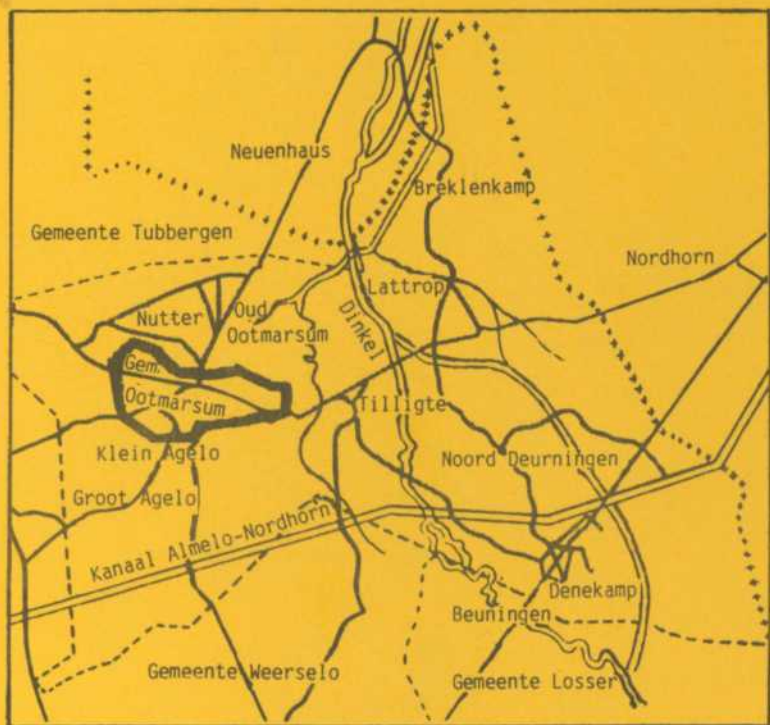
Om deze doelstelling te verwezenlijken heeft de Stichting Heemkunde Denekamp verschillende werkgroepen. Daarnaast is er het zestig pagina's tellende contactorgaan 't Onderschoer, dat vier keer per jaar verschijnt en kosteloos wordt toegezonden aan de donateurs. Voorts worden enkele keren per jaar bijeenkomsten en excursies gehouden voor de donateurs.

De donateurs hebben alle gelegenheid mee te denken en mee te praten over allerlei zaken die de stichting aangaan.

De Stichting Heemkunde beschikt over een eigen huisvesting, in 't Heemhoes, het informatiecentrum voor heemkunde. Hierin is het archief en de bibliotheek ondergebracht. Tevens vinden hier de werkbijeenkomsten en vergaderingen plaats. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend, waarvoor een catalogus beschikbaar is.

Hebt u belangstelling om mee te denken of ergens actief aan mee te doen, dan is dat mogelijk door lid te worden van een van de werkgroepen, zoals geschiedenis, flora en fauna, dialect en folklore. De adressen staan hiernaast. Nadere inlichtingen hierover zijn te krijgen op 't Heemhoes, waar u geheel vrijblijvend kunt binnenvallen.

GEMEENTE DENEKAMP

De kaart geeft het werkgebied weer van de Stichting Heemkunde Denekamp. Binnen deze gemeente ligt de gemeente Ootmarsum, zoals u kunt zien. De gemeente Denekamp heeft een oppervlakte van 8840 hectare en telt ruim 12.000 inwoners, welke wonen in de volgende kerkdorpen en buurtschappen (de vroegere marken): Denekamp, Noord Deurningen, Lattrop, Breklenkamp, Oud Ootmarsum, Nutter, Groot Agelo, Klein Agelo en Tilligte.